

Inhoud

Noodkreet van een socialistische atheïst <i>SJAAK VAN DER VELDEN</i>	2	Zojuist verschenen! <i>JAAP VAN DEN BORN</i>	28
“God bless America” <i>TOOS VAN NOORDWIJK – VAN VEEN</i>	7	God bestaat, reken maar! <i>HANS KOEKOEK</i>	29
Haiku Bontje <i>JAN BONTJE</i>	7	’t Is Niks <i>PETER VAN VELZEN</i>	30
Lichaam te huur <i>SONJA DE SCHAEPPDRYVER</i>	8	Terug naar AF? <i>ENNO NUY</i>	31
Lof van luie vrijheid <i>ANTON VAN HOOFF</i>	9	Opvoeden zonder waan <i>VRIJDENKERSDAG 29 MEI 2010</i>	33
Vrijdenker van het jaar 2010 <i>BESTUUR</i>	11	Over vegangelisme <i>MARCEL KLEIN</i>	34
Tegen egoïsme, nationalisme, oorlog ... <i>JAN BONTJE</i>	12	Don Bosco <i>JAAP VAN DEN BORN</i>	35
Pleidooi voor sterk secularisme <i>FLORIS VAN DEN BERG</i>	15	Het onderzoek <i>FRANS BIJLSMA</i>	36
Het zal je God maar wezen <i>JAN VAN DER WERFF</i>	19	Leve God, weg met Allah <i>BENNO BARNARD</i>	39
Land van Grotius <i>LEON WECKE</i>	23	Een tumultueuze ALV <i>ENNO NUY</i>	44
Vrijdenken staat vrij - column <i>ANTON VAN HOOFF</i>	24	Lezers reageren	46
Twee betwiste fundamente <i>PAUL HOPSTER</i>	25	Boekenlijst De Vrije Gedachte	48
Vrijmetselaar en atheïst zijn <i>BERT KLAVER</i>	27		

Noodkreet van een socialistische atheïst deel 2

SJAAK VAN DER VELDEN, 1954, Rotterdam, historicus, werkzaam bij het wetenschappelijk bureau van de SP. Sjaak van der Velden is gepromoveerd op een onderzoek naar stakingen in Nederland. Zijn laatste boek verscheen onder de titel *125 jaar Marx. Denken over zijn betekenis voor de 21^e eeuw*.

In de vorige aflevering heb ik een kort overzicht gegeven van de houding die socialistenvankelijk aannamen tegenover godsdienst. Ook is besproken hoe het is gesteld met de aanwezigheid van de drie monotheïstische godsdiensten in Nederland en zijn enkele aspecten van die geloven behandeld. Hier vervolg ik mijn noodkreet met behandeling van het gewelddadige aspect van godsdiensten en de vraag of we respect voor hun mening moeten hebben. Tenslotte leg ik de

religies langs de socialistische meetlat om te concluderen dat links niets met ze te maken moet willen hebben en een bondgenootschap met religieuze organisaties uit den boze is.

Gewelddadig handelen

Gewelddadig handelen is zowel het christendom als de islam niet vreemd, maar in het Westen is het christendom getemd. Zaken als vrij wetenschappelijk onderzoek, de emancipatie van de vrouw en rechten voor homoseksuelen zijn verworven in een strijd tegen conservatieve christelijke waarden. Natuurlijk bestaan er nog steeds kleine christenfundamentalistische brandhaarden, maar er zijn vrijwel geen plaatsen meer waar christenen elkaar te lijf gaan of anderen met geweld hun wil proberen op te leggen. Van de moslimwereld kunnen we dit helaas niet zeggen. Sjiieten en soennieten bestrijden elkaar op grote schaal op gewelddadige wijze, sommige moslims grijpen hun godsdienst aan om anderen naar het leven te staan en de meeste landen waar een zogenaamde islamitische regering aan het bewind is leggen hun eigen bevolking een dictatoriaal regime op.

Het is niet eenvoudig om te beoordelen of het verschil tussen christenen en moslims godsdienstig bepaald is of vooral maatschappelijk. Wat wel duidelijk lijkt is dat mensen die door hun opvoeding in een bepaalde geloofsrichting zijn gedreven deze maar heel moeilijk los laten. Dat is een van de totalitaire trekken van godsdienst waar iemand als Richard Dawkins in zijn boek *God als misvatting* zich zo boos over maakt.⁽¹⁾ Kinderen worden alsof ze het bezit van hun ouders zijn automatisch meegesleurd in deze of gene religie. Ze worden al in een vroeg stadium van hun leven

geïndoctrineerd, wat het moeilijk maakt om in een latere fase met de religie te breken.

Met andere stromingen binnen hun religieuze richting kunnen ze op leven en dood strijden, maar naar de buitenwereld delen gelovigen die ene essentie die ze jood, christen of moslim maakt. En die essentie overstijgt in hun hoofden vaak alle andere verschillen. De macht van de theorie is groter dan veel vulgair-marxisten ooit dachten en kan tijdenlang klassenbelangen overstijgen. Vandaar misschien dat mensen in de Arabische wereld zich vooral erg druk maken over het onrecht dat de Palestijnen wordt aangedaan, maar hun eigen heersers vaak buiten schot blijven.

Naar moderne maatstaven is het Oude Testament een gewelddadig boek met onzinnige eisen zoals de opdracht om je zoon te offeren. De goddelijke drie-eenheid van het Nieuwe Testament wordt vaak een god van liefde genoemd, de mensenzoon die de mens opdroeg om een agressieveling zijn andere wang toe te keren. God de vader offerde echter wel zijn zoon, ook niet erg fijngevoelig. Daarbij zijn het de christenen geweest die als eersten bijna sadistische gedachten ontwikkelden over de hel⁽²⁾. De 'schrijver' van de koran staat ook niet erg bekend om zijn liefdevolle instelling, wat sommigen daar ook over mogen beweren. Een voorbeeld daarvan is vers 5 uit Soera Het Berouw, dat luidt: "Wanneer de heilige maanden voorbij zijn, doodt dan de afgodendienaren waar je hen ook vindt en grijpt hen en belegert hen en loert op hen uit elke hinderlaag. Maar als zij berouw

¹ Richard Dawkins, *God als misvatting*, Amsterdam 2006 Een graadje fanatieker in zijn veroordeling is Christopher Hitchens in *God is not great. How religion poisons everything*, New York 2007

² Umberto Ecco, *De geschiedenis van de lelijkheid*, Amsterdam 2007, hoofdstuk 3

hebben en het gebed houden en de Zakaat³ betalen, laat hun weg dan vrij. Voorzeker, God is Vergevensgezind, Genadevol.“ De afgodendienaren worden gespaard als ze zich overgeven. Het zal wel vergevingsgezind zijn, maar de term chantage dekt de lading toch beter.

Het is echter niet nodig om Antieke teksten te ontleden, want het gaat erom wat er in de wereld om ons heen gebeurt. Het beeld van de islam dat zich opdringt is dat van een godsdienst waarvan de aanhangers proberen om alle moslims ter wereld, de hele umma of moslimgemeenschap te verenigen. Die vereniging zou dan volgens de strengst gelovige aanhangers moeten uitmonden in een wereldomvattend kalifaat waar de sharia heerst, inclusief alle barbaarse straffen die daarbij horen en die in sommige gebieden dagelijks worden uitgevoerd. Slechts een enkel voorbeeld: volgens islamitische schriftgeleerden verdient een moslim die van het geloof afvalt de doodstraf. Het jodendom is op wereldschaal slechts een kleine speler en het Westerse christendom is grotendeels krachteloos gemaakt. De islam, de derde van de drie monotheïstische godsdiensten die zijn ontstaan onder grotendeels nomadische stammen uit het Midden-Oosten, lijkt echter aan een opmars bezig. Ondanks dat het in ons land slechts om een kleine speler gaat, is het er wel een die een hoop rumoer maakt. Overigens moeten we ons geen illusies maken over de vrijheid die christelijke kerken hun onderdanen zouden toestaan als ze de absolute meerderheid terug zouden krijgen. Ze zijn in het defensief gedrongen, maar zullen dan ongetwijfeld allerlei vrijheden ongedaan maken die de bevolking nu heeft. Ze zijn op grond van hun bijbelverhaal, en dan vooral het Oude Testament, tegen het homohuwelijk, tegen abortus en voor onderschikking van de vrouw. Socialisten, die een einde willen maken aan de kapitalistische klassenmaatschappij, komen dan ongetwijfeld terecht in de hoek waar de klappen vallen. Dat blijkt niet alleen uit de eerder aangehaalde standpunten over arbeidersstrijd, maar ook uit de manier waarop vooral de Kerk van Rome omging met opstandige priesters in het recente verleden. Om de Westerse jeugd in de jaren zestig te paaien stelden sommige christelijke theologen Jezus als een soort hippie of socialist voor, maar de bevrijdingstheologie in Zuid-Amerika kreeg van Rome niet de lengte. Die was te gevaarlijk voor de status quo. In 2007 volgde onder de nieuwe paus nog eens een

duidelijke afstraffing van de bevrijdingstheologen toen Jon Sobrino werd berispt.

In dit licht is ook de uitspraak van minister Donner dat wanneer de meerderheid daarvoor is ook in Nederland de sharia moet worden ingevoerd, tekenend. Hij stamt uit een dynastie van christelijke politici en begrijpt niet dat het in een democratie om meer gaat dan de mening van de meerderheid. In een democratie hoort de meerderheid ook de minderheid ruimte te geven. Donner is een oude man met oude opvattingen, maar de jonge christen-democraten doen niet voor hem onder. In september 2008 protesteerden zij tegen de uitspraak van minister Plasterk dat reformatoische scholen geen homoseksuele leraren mogen weigeren. Met een beroep op de vrijheid van onderwijs willen deze jongelieden dat homo's worden gediscrimineerd.

Respect

Gelovigen eisen respect. In de grondwet krijgen ze dat via artikel 6 dat de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging regelt: “Ieder heeft het recht zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.” Dat klinkt mooi, maar waarom zouden we deze overtuigingen apart vermelden? Het is toch een gewone gedachten- of meningsuiting? En het recht op vrijheid van meningsuiting is toch geregeld in artikel 7: “Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.” Blijkbaar vindt de wetgever dat godsdienst en andere levensovertuigingen iets anders (hogers?) zijn dan het gewone uiten van ‘gedachten of gevoelens’. Godsdiensten kunnen zich er niet op beroepen dat hun gedachtewereld van een hogere orde is dan de gedachten van wetenschappers, politici, voetbalcommentatoren of, vooruit: racisten. Die hebben allemaal vrijheid van meningsuiting via drukpers of het gesproken woord, zolang ze maar niet aanzetten tot het plegen van strafbare handelingen. Veel gelovigen denken dat hun mening van een hogere orde is dan de ideeën van nog niet bekeerden, maar daar kan de wetgever geen rekening mee houden. Het geloof in het spaghetti-monster verdient dan ook die status, of de rokers die midden 2008 probeerden onder het rookverbod in de horeca uit te komen met een beroep op de vrijheid van godsdienst.

³ De armenbelasting

Paul de Beer bepleitte daarom in 2007 terecht dat de vrijheid van godsdienst uit de grondwet kan ⁽⁴⁾. Hetzelfde geldt uiteraard voor het verbod op smalende godslastering uit artikel 147 van het Wetboek voor Strafrecht. Want wie zijn gelovigen dat zij een streepje voor krijgen op anderen. Er valt volgens mij juist veel voor te zeggen dat gelovigen die hun heil buiten deze aarde bij een onkenbare entiteit zoeken een achterstand hebben op die mensen die met alle problemen van dien trachten om in het hier en nu oplossingen voor problemen te zoeken. Maar het gaat er natuurlijk niet om wat ik over gelovigen vind, maar of de wetgever niet de plank volledig mislaat door voor hen een aparte plek in te ruimen. Dat doet de wetgever ook in artikel 137 c dat verbiedt groepen te beledigen op grond van ras, godsdienst, levensovertuiging, seksuele voorkeur of handicap. Hoezo mag je die groepen niet beledigen maar bijvoorbeeld stakende arbeiders, demonstranten of voetbalsupporters wel? Iedereen hoort volgens artikel 1 van de Grondwet voor de wet gelijk te zijn.

Toch schijnen we apart respect voor gelovigen te moeten hebben. Iedereen heeft het recht te geloven, maar respect gaat me toch een stap te ver. Het is net als met andere culturen die moeten we accepteren maar hoeven we niet te respecteren. De aartsvaders van links zoals Marx en Engels hadden daar terecht heel andere opvattingen over: ieder *mens* verdient respect, maar achterlijke *opvattingen en gebruiken* in het geheel niet. Socialisten zijn van mening dat de samenleving nog flink verbeterd kan en moet worden. Tegelijk is het ook duidelijk dat de kapitalistische samenleving het hoogste is wat de mensheid tot op heden heeft bereikt. We leven allemaal langer, in betere gezondheid en met meer mogelijkheden dan op enig ander moment in de geschiedenis het geval is geweest. Primitieve gebruiken als jongens- en meisjesbesnijdenis, eerwraak, steniging, homohaar, de doodsstraf en ga zo maar door hebben we aardig onder controle. Dat is nog nooit ergens anders gelukt. Dat is pas tamelijk kort het geval en daarom moeten we het met alle middelen bewaken.

Gelijke culturen en riskante bondgenootschappen

Ergens schreef ik eens: "Ik vind de cultuur van koppensnellende Papoea's of harten uitsnijdende

⁴ *Socialisme & Democratie* jrg.64, nr.10, 2007, pp.18-24

Maya-priesters lager dan de onze op de trap naar het rijk van de vrijheid." Peter Storm van de Internationale Socialisten (IS) reageerde fel: "Brenge onze heersers minder mensenoffers? Hoeveel slachtoffers vallen er door ziekte en honger doordat Westerse machthebbers regeringen in de Derde Wereld dwingen de schulden aan Westerse banken af te betalen? Hoeveel mensen offert Bush dagelijks in Irak aan de macht van de multinationals? In morele zin is de cultuur van de Maya-elite niets erger dan die van de huidige machthebbers." ⁵ Zijn denkfout is zonneklaar. De Maya's slachtten hun mensen bewust, de slachtoffers van Bush sneuvelen in een proces met andere doeleinden. Dat is toch echt iets heel anders, hoe verwerpelijk de Amerikaanse politiek ook is. Een betere kritiek was geweest als Storm had gewezen op het feit dat in 1535, dus ten tijde van de Maya's en Azteken, ook de Rooms-katholieke kerk huis hield tijdens haar bestrijding van de wederdopers. Op de site van het gemeentearchief Amsterdam staat het volgende daarover te lezen: "Op de Dam werd hun hart 'levendig uit het lichaam gesneden en in hun aangezicht geworpen', de lichamen werden gevierendeeld en bij elke stadspoort werd een deel opgehangen, terwijl de hoofden op staken gestoken werden." ⁶ Zo gingen katholieken in die tijd om met mensen met afwijkende opvattingen. Blijkbaar deden in de zestiende eeuw de bewoners van Europa en Amerika nauwelijks voor elkaar onder. Wij doen dat soort dingen niet meer, de nakomelingen van de Maya's en Azteken onder druk van het Westers kapitalisme ook niet en dat heet nou vooruitgang. Vooruitgang is het achter je laten van achterlijke gebruiken, gewoontes en zeden.

Socialisten erkennen vanouds dat de ene cultuur hoger is dan de andere. Zij doen dat op basis van de productiewijze. Het kapitalisme als noodzakelijke voorwaarde voor het socialisme staat hoger dan alle nog-niet-kapitalistische samenlevingen. Dat klinkt misschien ouderwets voor iedereen die zich heeft gelaafd aan de gedachte van multiculturaliteit, maar wat heeft de gedachte dat alle culturen gelijkwaardig zijn de moderne samenleving eigenlijk opgeleverd? Couscous en olijven op de markt, naast heerlijke exotische muziek. Maar veel meer toch niet? Ook

⁵ www.internationalesocialisten.org/site_oud/www/debat_islam.html#bijdrage3

⁶ http://stadsarchief.amsterdam.nl/presentaties/amsterdamse_schatten/godsdienst/wederdopers/index.nl.html

eerwraak is weer een onderdeel van de maatschappij gaan uitmaken, meisjes die worden uitgehuwelijkt, en echtgenoten die zich voor een Nederlandse rechter beroepen op het islamitische recht. Moderne mensen hier en in de landen van herkomst van deze multiculturele aanwinsten gruwen ervan, maar welwillende linkse mensen hebben deze zaken omarmd en gaan tekeer tegen iemand als Ayaan Hirsi Ali. Haar noemen ze in de beste tradities van het racisme een 'bounty', zwart van buiten en wit van binnen zoals ik bij een IS bijeenkomst eens hoorde verkondigen.

Aanhangers van het multiculturalisme vinden dat die zaken niets met religie, maar alles met cultuur te maken hebben. Dat er jaarlijks in ons land tientallen meisjes genitaal verminkt worden is dus een zaak van cultuur. Oké, maar dan toch wel een achterlijke cultuur en geen cultuur die respect verdient. De godsdiensten die jongens genitaal laten verminken, zijn trouwens even achterlijk. Het gaat om kindermishandeling, maar omdat het met een religieus sausje is overgoten, durft niemand er iets van te zeggen.

De mensen van de IS steunen radicale moslims omdat ze tot de onderklasse zouden behoren. Daarom willen ze die moslims niet voor het hoofd stoten en er zelfs bondgenootschappen mee sluiten. Maar in ieder geval in marxistische zin zijn moslims niet de onderklasse. Arbeiders en werklozen, die vormen de onderklasse. Er zijn ongetwijfeld meer katholieke arbeiders en werklozen dan islamitische, dus commentaar op de paus zou dan ook uit den boze zijn.

Nog belangrijker is echter dat een bondgenootschap met aanhangers van een absolutistische godsdienst levensgevaarlijk is. Toen in de jaren zeventig alles wat links was juichte over het verzet tegen de sjah van Iran, was er ook vreugde over de terugreis van Khomeiny naar Teheran. Toen hij de macht overnam, bungelden vooral de linksen aan de galg. De honderden leden van de Tudeh-partij die slachtoffer werden van de ayatollahs zullen zich toen wel eens achter hun oren hebben gekrabd. Ze hadden immers het bewind van Khomeiny enthousiast gesteund. Laat dit een wijze les zijn voor links.

Overigens is dit een breder probleem. Links heeft in de geschiedenis gegrossierd in bondgenootschappen met de verkeerde clubs. Een van die voormalige bondgenoten terroriseert al enkele tientallen jaren Zimbabwe, het vroegere Rhodesië. Toen Mugabe zich verzette tegen het 'blanke' bewind van Ian Smith leek steun aan zijn

ZANU nog redelijk. Zo ging het met meer zogenaamde bevrijdingsbewegingen; als ze eenmaal aan de macht waren dan was het nog maar de vraag wat de bevolking er mee was opgeschoten. Voor de miljoenen slachtoffers van de Russische revolutie en de Chinese machtsovername geldt iets dergelijks. Kritiek op dergelijke regimes werd in linkse kring vaak gepareerd met de opmerking dat je 'de vijand' in de kaart speelt met kritiek. Zo weigerde de CPN jarenlang kritiek op de Sovjet-Unie te accepteren omdat de SU als een bondgenoot werd gezien. Tot op de dag van vandaag doen clubs als de NCPN en de Rode Morgen hetzelfde. Nog steeds verdedigen ze staatskapitalistische regimes in China, Cuba of de voormalige Sovjet-Unie. De Trotskisten van de IS hebben uiteraard niets met deze regimes. Zij steunen van de weeromstuit aanhangers van de politieke islam en het Arabisch nationalisme.

Om terug te keren naar de kern van dit artikel: hoe zit het met de socialistische gedachtewereld in relatie tot godsdienst?

Socialistische normen en waarden?

Socialisten hebben vanouds als hun belangrijkste doel genoemd dat eigendom van de productiemiddelen in handen van de gemeenschap dient te komen. Ze strenden tegen het kapitalisme. Omdat die strijd voor omverwerping van de bestaande samenleving voor alle godsdiensten onacceptabel was, moesten socialisten ook strijd tegen die godsdiensten voeren.

Uitgezonderd enkele kleine groepen zoals de NCPN of de IS, spreken de moderne opvolgers van die vroege socialisten niet meer over strijd tegen het kapitalisme. PvdA en GroenLinks hebben het kapitalisme geaccepteerd. Ook de SP spreekt zich niet meer onomwonden uit voor een onteigening van de onteigenaars, maar omdat deze partij zichzelf in ieder geval het duidelijkst plaatst in de traditie van het oude socialisme zal ik de kernwaarden van de SP hanteren als de bestaande socialistische normen en waarden. Die kernwaarden zijn: "Menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid van mensen en solidariteit tussen mensen."

Als we die waarden hanteren als ijkpunten waartegen ontwikkelingen en standpunten kunnen worden afgezet dan kunnen we er niet omheen dat ze strijdig zijn met de onderschikking van de vrouw, de verwerping van homo's of de mishandeling van kinderen zoals deze worden gepropageerd of gepraktiseerd door de diverse

godsdiensten. Zelfs vanuit de zeer afgezwakte normen en waarden van de SP moet de strijd tegen de achterlijke opvattingen van religies consequent worden gevoerd.

Dat dit niet gebeurt, is een hachelijke zaak omdat we moeten vrezen dat religieuze instellingen altijd zullen proberen om hun verloren machtspositie terug te winnen. Links moet daar pal voor staan en omdat dat niet gebeurt, schreef Carel Brendel in 2006 een boekje onder de titel *Het verraad van Links*⁷. Hij veegt hierin alle linkse stromingen de mantel uit omdat deze de vrijzinnige waarden hebben ingeruild voor een zieligheidpolitiek van pampieren van moslims. Hij voert goede argumenten voor zijn gelijk aan, zoals de politiek van de PvdA die om de allochtone kiezers niet voor het hoofd te stoten de strijd voor de gelijkheid van man en vrouw veronachtzaamt. Het hoogtepunt daarvan is voor hem wel de uitspraak van de al eerder genoemde toenmalige PvdA minister Vogelaar dat wat haar betreft de boerka 'moet kunnen.'

Ook bedenkelijk is de steun die SP-senator Anja Meulenbelt geeft aan de Palestijnse Hamas-beweging. Hamas is een vleugel van de Moslim broederschap die als motto heeft: "God is ons doel. De Profeet is onze leider. De Koran is onze wet. De strijd is onze manier. Voor God sterven is onze hoogste verwachting."

Conclusie

We hebben een reis gemaakt langs de geschiedenis van de verhouding tussen socialisten en godsdiensten, via een overzicht van de in ons land bestaande grote godsdiensten naar de inhoud van hun religieuze denkbeelden. Ieder moment van die reis heeft laten zien dat godsdienstige instellingen en hun ideologieën strijdig zijn met de waarden waar socialisten voor staan. Door de opkomst van een voor Nederland nieuwe godsdienst staan veel van de verworvenheden van de afgelopen 150 jaar onder druk.

Socialisten moeten zich daarom wel degelijk met godsdienst bemoeien. Godsdienst is een persoonlijke opvatting en gedachten mag iedereen hebben, of men nu racist, fascist, moordenaar of gelovige wil zijn. Zelfs het willen van een kalifaat of een staat in Calvinistische zin moet mogen. Voorstanders van de sharia of het spaghettimonster moeten vrij over hun

persoonlijke hobby kunnen denken, praten en plannen maken. Denken staat immers vrij. Waar de interventie van socialisten aan de orde komt, is op het moment dat mensen op basis van een religie dingen gaan doen. En vergis u niet, spreken is ook een praktische handeling. Oproepen tot het van een flat afgooien van homo's is aanzetten tot een misdaad en dat mag niet van de wet. Maar een dergelijke oproep is ook strijdig met de principes van menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Heel simpel gezegd mag iedereen voorstander zijn van een staatsbestel waar homo's van het dak mogen worden gegooid, maar het staat niemand vrij om dat werkelijk uit te voeren.

Religie is weer prominent aanwezig in de samenleving al is het maar omdat er veel over wordt gesproken. Religie is achterlijk omdat het achter de feiten aanloopt, maar een groter gevaar is dat de kerken, synagogen of moskeeën weer macht krijgen. Het gaat dan uiteraard niet om de gewone gelovige man of vrouw die naar de kerk of moskee gaat en verder gewoon haar leven leidt. Natuurlijk kunnen socialisten tijdens een actie samenwerken met mensen die in om het even welke god geloven, maar formele samenwerking met een religieuze organisatie moeten we te allen tijde vermijden. Het gaat om de instituten, de kopstukken die onbetrouwbaar zijn. De katholieke kerk is een machtig instituut dat misschien in het geniep wel terug wil naar de situatie van enkele eeuwen geleden. Imams, hoe verdeeld ook onderling, zijn het allemaal over één ding eens: wat in de koran staat, is het woord van Allah en moet worden uitgevoerd. Socialisten weten wel beter en dienen de strijd aan te gaan met deze voorstanders van een terugkeer naar de donkere middeleeuwen. Doen we dat niet, dan geven we ze de ruimte om die dingen te doen waar onze geestverwanten al ruim een eeuw tegen strijden. Dat mensen als Wilders iets soortgelijks beweren mag voor links geen reden zijn de mond te houden. De eigen normen en waarden verbieden links om een bondgenootschap met hem aan te gaan maar dat is iets anders dan niet opkomen voor seculiere waarden. Dat veel gelovigen tot de arbeiders-klasse behoren, doet er niets toe, daar wisten ze vroeger ook wel raad mee. Toen mensen als Domela Nieuwenhuis die strijd voerden was dat voor hen in ieder geval geen enkel beletsel. Laten wij daar een les uit trekken en onze eigen waarden niet verkwanselen. Vooruitgang moet dagelijks worden bevochten; bij verzaken van die strijd ligt terugval op de loer.

⁷ Carel Brendel, *Het verraad van links*, Soesterberg 2007

“God bless America” “Zo waarlijk helpe mij God”

TOOS VAN NOORDWIJK – VAN VEEN, (1923 Bosch en Duin) bioloog.
Voorheen lid van Provinciale Staten en wethouder onderwijs in Hilversum naast voorzittersfuncties op het gebied van onder andere vrouwenbelangen en internationaal natuurbeschermingsgebied

Een jaar of tien geleden heb ik mij een keer gewend tot Paul Kurz met de vraag waarom een Amerikaan niet de Belofte mag afleggen en of dit geen thema voor Free Inquiry zou moeten zijn. Hij begreep mij niet.

Mijn principiële benadering is dat ik niet in een God geloof en daarom ook God's hulp niet wil vragen om mij bij mijn belofte te helpen, als IK belof dat ik mij aan bepaalde regels zal houden. Het is MIJN verantwoordelijkheid. Dit was voor hem kennelijk een te nieuwe gedachte. Ik heb in mijn vele functies altijd de Belofte afgelegd, en ben er altijd trots op geweest dat dat in ons land kan.

Voor mij is de scheiding tussen Kerk en Staat heel wezenlijk. “God bless America” getuigt van een bekrompenheid die niet bij een groot land als Amerika past. Ik schrik elke keer van Obama's laatste woorden van een speech.

Nog steeds zie je Amerikanen voor het Congres of de Senaat of een Rechtbank de Eed afleggen met hun rechterhand boven hun hart, terwijl iemand anders een Bijbel! voor ze vasthoudt. De Constitution zou ik me nog kunnen voorstellen. Ik heb de discussie met Paul Kurz opgegeven. Is er iemand die deze voor Vrijdenkers toch nogal principiële zaak weer aan wil snijden?

De Verenigde Staten zouden er “geloofwaardiger” van worden.

Haiku Bontje

*groot universum
overspoeld door eeuwigheid
sta ik paf*

LICHAAM TE HUUR!

Een boekbespreking

SONJA DE SCHAEPRYVER (1947, Erembodegem (België)) is lerares ethica en publiciste

Nu het eerste decennium van de 21ste eeuw op zijn eind loopt, is het tijd om terug te blikken op de bepalende figuren en gebeurtenissen van de nieuwe eeuw. Ik doe een gokje en zet met stip op nummer één: 11 september 2001, de dag dat de Twin Towers tegen de vlakte gingen en Osama bin Laden zijn visitekaartje gaf aan de wereld.

Sylviane Agacinski¹⁾, een bekende en gerespecteerde filosofe, veroordeelt op glasheldere en beargumenteerde wijze het draagmoederschap in haar boek 'Het versplinterde lichaam'. In Amerika wordt principieel bezwaar tegen draagmoederschap als zeer 'rechts' beschouwd. Agacinski stelt dat geld niet alles kan kopen. Als het 'rechts' is om te schrijven dat de essentiële waarde van de mens uniek en onvervangbaar is, dan is Agacinski 'rechts'.

Persoonlijk vind ik het een idiote Pavlov reflex om pleidooien voor respect voor het vrouwelijk lichaam als onprogressief af te doen. Toch is dat een trend die al een tijdje bezig is. Een bepaalde linkerzijde en zelfs feministen die zich links noemen, slagen erin zowel bloot²⁾ als de boerka te verdedigen. De nieuwe goorheid zou progressief zijn, het dragen van de boerka zou een uiting van vrijheid zijn. Bloot²⁾ en boerka zijn minder tegenstrijdig dan het lijkt, want beide reduceren ze een vrouw tot haar lichaam. De volgende anekdote illustreert dit meesterlijk. Een vrouw in Cairo werd op een tram op haar moderne kledij aangesproken door een totaal in zwarte lappen gehulde vrouw. 'Wat zou je liever hebben', vroeg die vrouw, 'een snoepje dat ergens open en bloot ligt, of eentje dat zorgvuldig ingepakt is.' Waarop ze antwoordde: 'Maar ik ben geen stuk suikergoed, ik ben een mens.' Inderdaad, de boerka symboliseert de vrouw als suikergoed voor die éne heer en meester, het bloot²⁾ de vrouw als snoepgoed voor iedereen. Dat de twee bijna in één adem verdedigd kunnen worden illustreert de terugslag die telkens weer volgt op nieuwe veroveringen van het feminisme.

Een eerste verovering volgde op WO 2 toen veel vrouwen, zoals ook in WO 1, allerlei banen uitgeoefend hadden om de mannen aan het front te vervangen. Na de oorlog moesten ze terug naar huis gestuurd worden. Hollywood en filmstudio's in Europa produceerden prompt een stroom sentimentele films over voorbeeldige echtgenotes en moeders bij de haard. Die reactie was conservatief van inslag. De huidige reactie tooit zich in de kleuren van vrijheid en vooruitstrevendheid. De bedoeling is wel dezelfde: de vrouwen op hun plaats te zetten of te houden. Het gaat er nu niet meer om ze naar de haard terug te sturen, wel ze er opnieuw aan te herinneren dat ze niet voor *hún* plezier op deze wereld zijn. Dat sinds jaren de couturiers hun modellen de *catwalk* opsturen in outfits die aan de uitstalramen van bordelen herinneren is in die sfeer veelzeggend. Prostitutie is per definitie het 'beroep' waarin vrouwen geen aanspraak mogen maken op eigen plezier. Als je de terminologie van het (betaalde) draagmoederschap overneemt zou je prostitutie kunnen beschrijven als het huren van een lichaam. Dat is namelijk de term die de 'The Economist' ooit gebruikte voor draagmoederschap. Het artikel ging volledig voorbij aan de aanslag op de diepste intimiteit en sprak van een eenvoudig en zakelijk contract voor het 'huren van een baarmoeder'. Het gaat hier inderdaad, zoals Agacinski schrijft, om een uitwas van het kapitalisme, om een markt waarin vrouwen die geld nodig hebben zich laten gebruiken als een '*utérus sur pattes*.' Wel moet men het 'The Economist' nageven dat het voor het draagmoederschap tenminste geen hypocriete slogans gebruikte zoals 'het leven helpen geven.' Dat doet mij ook onmiddellijk denken aan de mythe van het gelukkige hoertje dat 'eigenlijk' een

altruïstische sociale werkster is, een van de vele eufemismen die steeds weer ingeroepen worden om de versplintering van het vrouwenlichaam goed te praten.

Wie meer wil lezen over deze problematiek raadplege het boek van Sylviane Agacinski: *'Corps en miettes' (Het versplinterde lichaam)*,

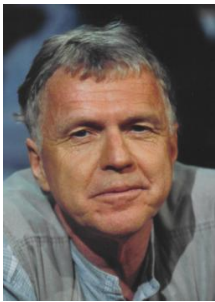
Uitg. Flammarion, Parijs, 2009, 137 pag., ISBN 978-2-08-122120-8

Noten:

- 1) ¹ Sylviane Agacinski (1945) is een Franse filosofe. Zij schreef o.a. 7 boeken.
- 2) ² Bedoeld wordt uiteraard pornografisch en/of commercieel bloot; bloot als handelswaar.

Lof van luie vrijheid

De menselijke Montaigne

ANTON VAN HOOFT (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Er zijn van die werken die je gelezen moet hebben. Je hebt er al zoveel keer met respect over horen praten dat je jezelf dom voelt er geen letter van te kennen. Maar je stelt de lectuur van zo'n 'klassieke' schrijver uit, bang dat het lezen op een teleurstelling uitloopt. Maar dan komt het moment dat je er niet meer omheen kunt: het boek ligt in de ramsj, en nog wel in een volledige editie. Zo verging het mij met Montaigne. Zijn veel geprezen Essais werden aangeboden voor een prijs die geen

weigering toeliet. Ik kocht en was spoedig verkocht. Het is wel een hele kluit, 1321 bladzijden, maar gelukkig zijn de essays onderling en ook intern zo weinig samenhangend dat je telkens een stuk kunt lezen zonder de draad kwijt te raken. Die is er nauwelijks zoals Michel de Montaigne ook herhaaldelijk toegeeft. Zijn stukken, lang en kort, zijn een aaneenrijging van invallende gedachten.

Nuchtere zoon van de Kerk

Michel de Montaigne was een vrijdenker, maar zeker geen atheïst. God loochenen was immers ondenkbaar in zijn tijd – Montaigne leefde van 1533 tot 1592. In die periode van de godsdienstoorlogen die Frankrijk verscheurden, bleef hij trouw aan “de katholieke, apostolische en Roomse Kerk, waarin ik geboren ben en waarin ik zal sterven.” Zijn houding is te vergelijken met die van Erasmus. De Hugenoten vindt hij nare scherpelijvers, maar hij gelooft er ook geen steek van dat de soldaten in het katholieke kamp zich door geloofsijver laten leiden. De ernst van het geloof neemt hij ook met een schep zout:

“Sommigen maken de wereld wijs dat zij geloven wat ze niet geloven.” Voor de omgangsvormen van zijn geloofsgenoten geeft hij ook niet veel: “Geen vijandigheid is zo bitter als de christelijke.” Waarom moest ik bij deze zin denken aan de azijnpijpers in onze eigen club die geestverwanten voor rotte vis uitmaken? Zijn regel voor beschaafde communicatie is ook behartenswaard: “Het is ook niet nodig altijd alles te zeggen. Dat zou dwaas zijn. Maar wat men zegt moet wel zijn wat men denkt.”

Montaigne moet ook niets hebben van wonderen. Hij zegt daarvan: “Het is waarschijnlijk dat het

geloof in wonderen, visioenen, betoveringen en dergelijke buitengewone voorvallen voornamelijk voortkomt uit de kracht der verbeelding.” Ook het geloof in heksen vindt hij baarljke nonsens. Zulke nuchterheid is voor de 16de eeuw hoogst opmerkelijk.

Wijsheid uit zichzelf

Nuchterheid is trouwens het kenmerk van heel zijn denken. De idealen van stoïsche filosofen vindt hij wel indrukwekkend, maar onbereikbaar voor normale mensen. Als echte humanist was hij zeer vertrouwd met de Antieke wijsheid, want zijn leven speelde zich voor een groot deel af in de boekentoren van zijn landhuis Montaigne. Daar had hij een bibliotheek van een duizendtal delen, voor een privécollectie ongehoord veel in die dagen. Maar ook die opgeslagen wijsheden uit de oudheid benaderde hij met een weldadig gebrek aan eerbied. De Ouden waren geen autoriteit, maar gespreksgegoten die hem hielpen zijn eigen gedachten te formuleren en te ontdekken. Want de enige bron van kennis zat in hemzelf. “Het is misschien mogelijk door andermans kennis geleerd te worden, maar wijs worden we in elk geval alleen door onze eigen wijsheid.” En: “Meer dan enig ander onderwerp bestudeer ik mijzelf.

Dat is mijn metafysica; dat is mijn fysica.”
Weinig werken zijn zo ikerig als Montaignes *Essais*, maar: “De mensen mogen zich erover beklagen dat ik te veel over mezelf praat, ik beklag mij erover dat zij niet eens over zichzelf nadenken.” Eeuwen vóór Kant haalt hij met instemming het ‘Durf wijs te zijn’ (*sapere aude*) van Horatius aan.

Michel de Montaigne

Geen plichtplegingen

Die autonomie van de wijsheid is nauw verbonden met Montaignes enorme behoefte aan vrijheid: “De kunst zichzelf toe te behoren is het grootste goed dat men op de wereld heeft.” Kortom: “Ik heb een afschuw van bevelen, verplichtingen en dwang.” Verplichtingen aan anderen beknotten je vrijheid: “Niets vind ik zo duur betaald als wat me geschonken wordt en waardoor mijn wil belast blijft met de hypotheek die dankbaarheid heet.” Montaignes favoriete eigenschappen waren, naar eigen zeggen, luiheid en vrijheidsdrang. Montaigne was niet van de straat, maar de erefuncties die krachtens zijn stand op zijn weg lagen, wimpelde hij zoveel mogelijk af: “Ik heb een hekel aan gezag, zowel om het uit te oefenen als om er ondergeschikt aan te zijn.” Ja, hij was een tijd burgemeester van Bordeaux, maar: “Anderen zeggen dat mijn ambtsperiode verstreken is zonder een spoor of teken te hebben achtergelaten. Uitstekend: men beschuldigt me van nietsdoen in een tijd waarin vrijwel iedereen eraan schuldig bevonden is te veel te doen.” Laten ambitieuze burgemeesters die hun gemeente in de vaart der volkeren willen opstoten, hieraan aan boodschap nemen.

Voor vorsten voelt hij eerder medelijden dan afgunst: “Ook op de hoogste troon ter wereld zitten we nog steeds op ons eigen gat.” Vorsten kunnen nooit echt zijn. Er valt met hen niet te praten, want “Vorsten houden niet erg van serieuze gesprekken en ik niet van verhaaltjes vertellen.”

De enige eer waarop Montaigne trots was, is zijn ereburgerschap van de stad Rome. De Latijnse oorkonde daarvan heeft hij volledig in zijn *Essais* opgenomen. Maar dat burgerschap was natuurlijk vooral een erkenning van zijn verbondenheid met de klassieken. Montaigne voelde zich een wereldburger: “Ik beschouw alle mensen als landgenoten [...] Ik omarm een Pool even innig als een Fransman [...] De natuur heeft ons vrij en ongebonden ter wereld gebracht, en wij maken ons tot gevangenen van bepaalde landstreken.” Deze wijsheid van deze 16de eeuw kunnen de politici van de SP en PVV in hun zak steken die zweren bij Ons Dorp Nederland.

God kan ook niet alles

En god dan? Veel macht krijgt hij van Montaigne niet toebedeeld. We moeten niet vergeten dat God niet alles kan: “Want Hij is niet in staat zichzelf te doden, als Hij dat zou willen, hetgeen het grootste voorrecht is dat wij in onze omstandigheden bezitten.” Hier speelt Montaigne met een gedachte die klassieke denkers al over hun goden naar voren hebben gebracht. Na even zoeken vond ik de tekst bij Plinius de Oudere terug: “Voor de onvolmaakte aard van de natuur in de mens is de voornaamste troost dat zelfs een god niet alles vermag. Want als hij wil, kan hij zichzelf de dood niet aandoen, wat de natuur aan de mens als hoogste goed heeft gegeven.” (*Naturalis Historia* 2,27). Volgens Montaigne is zelfdoding geen zonde: “Als God ons in een zodanige toestand brengt dat het leven voor ons erger is dan sterven, geeft hij ons vrijheid genoeg om te gaan.” Twee eeuwen vóór David Humes *On Suicide* erkent deze landjonker uit de Périgord het zelfbeschikkingsrecht van de mens: “Leven is slaaf zijn, als de vrijheid om te sterven eraan ontbreekt.” De dood moet ons liefst niet overkomen, want: “De mooiste dood is de dood die het meest gewild is. Het leven hangt af van de wil van anderen; de dood van onze eigen wil.” Montaigne maakt zich geen illusies over een hiernamaals: “Zoals onze geboorte voor ons de geboorte was van alle dingen, zo zal onze dood de dood van alle dingen zijn.” Doe niet zo moeilijk over het levenseinde: “Je sterft omdat je leeft.”

Gewone schepselen

Mensen moeten niet de pretentie hebben een bijzondere plaats in de schepping in te nemen: "Wij staan boven noch onder de overige schepselen." ... "De mensen willen buiten zichzelf treden en aan hun menselijkheid ontsnappen. Dat is dwaasheid. In plaats van zich in engelen te veranderen, veranderen zij in beesten."

Mede daarom is dieren mishandeling Montaigne een gruwel: "Mensen die tegenover dieren bloeddorstig zijn, geven daarmee blijk van een aangeboren neiging tot wreedheid." In een tijd waarin het een volksvermaak was katten in een zak te verbranden, is dit een hoogst origineel geluid. "Veel moeders kijken geamuseerd toe, als hun kind een kip de nek omdraait of er een spelletje van maakt een hond of kat te mishandelen; en sommige vaders zijn zo dwaas het als een goed voorteken te beschouwen, dat op een krijgshaftige inborst wijst, om hun zoon een boer of een knecht, die zich niet verdedigt zonder geldige reden te zien aftuigen, en als schrandereheid wanneer zij zien hoe de jongen kwaadaardig en met listig bedrog zijn kameraden erin laat lopen. Toch zijn dit de ware kiemen en wortels van de wreedheid, de tirannie en het verraad." Terecht wijst Montaigne op de ernst in het kinderspel.

De citaten waarmee ik dit stukje heb gelardeerd zijn niet scherp genoeg om een blad te krijgen in de 365 goddeloze dagen, de scheurkalender die voor 2011 zal worden uitgebracht. Daarvoor is Montaigne te mild, te innemend. Zijn gedachten wekken een glimlach, soms een gniffel. Er is geen menselijker humanist dan Montaigne.

Montaignes essays zijn in het Franse origineel, in vertalingen en ook in hertaling (in modern Frans) in een paar klikken op het internet te vinden. Ik maakte gebruik van de vierde druk van de vertaling van Frank de Graaff, die in 2004 bij Boom in Amsterdam verscheen (en toen geen breed publiek vond)

"Het lijkt me zeer moeilijk iemand te vinden die een minder hoge dunk van zichzelf heeft, of zelfs een minder hoge dunk van mij heeft dan ik van mijzelf."

"Ik kan geen verslag van mijn leven geven aan de hand van mijn daden: het lot heeft ze daarvoor te onbelangrijk gemaakt; daarom doe ik het aan de hand van mijn gedachten."

August Hans den Boef Vrijdenker van het Jaar 2010

Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte heeft August Hans den Boef (1949) uitgeroepen tot Vrijdenker van het Jaar 2010. Den Boef is literatuurwetenschapper en docent-onderzoeker aan de Hogeschool van Amsterdam. Als geëngageerd publicist en republikein schrijft hij niet alleen over literatuur, maar ook over secularisme, religie en popmuziek. Zijn boeken als *Nederland Seculier!* en *God als Hype. Dwarse Notities over religieus Nederland* tonen hem als een scherp essayist en pamflettist, in de traditie van de door hem bewonderde Multatuli. Zijn meest recente boek, *Oh god, er is geen god*, bevat Multatuli's ideeën over religie hertaald in hedendaags Nederlands. In het Multatuli jaar - 150 jaar na de publicatie van *Max Havelaar* - wordt Den Boef, die in de literaire vrijdenkerstraditie staat, door atheïstisch humanistische vereniging De Vrije Gedachte uitgeroepen tot

Vrijdenker van het Jaar 2010.

Op 18 september 2010 zal de prijs in Utrecht overhandigd worden en Den Boef zal er een rede uitspreken. De plechtigheid vindt plaats samen met de Anton Constandse lezing.

Tegen egoïsme, nationalisme, oorlog en kapitalisme

JAN BONTJE (Rotterdam 1947) is o.a. columnist en redacteur van De Vrijdenker.

De titel van dit artikel is ontleend aan de denkwereld van de Nederlandse filosoof en humanist H.J. Pos (1898-1955). Pos studeerde klassieke talen, algemene taalwetenschap en wijsbegeerte, bij o.m. Edmund Husserl (1859-1938, Joods-Oostenrijks-Duits filosoof; hem werd in 1933 de toegang tot de universiteit ontzegd) en Martin Heidegger (1889-1976, Duits filosoof, ooit Husserl's leerling/assistent, die vrijwillig toetrad tot de NSDAP en daarmee diametraal tegenover Pos' politieke keuze en handelen kwam te staan.) In 1932 werd Pos hoogleraar wijsbegeerte aan de UvA. Van 1936 t/m 1939 was hij voorzitter van het 'Comité van Waakzaamheid' tegen het nationaal-socialisme en na de Tweede Wereldoorlog voorzitter van het Humanistisch Verbond.

Nadat Nederland door de nazi's was overrompeld werd Pos, al in oktober 1940, opgepakt en als gijzelaar afgevoerd. Hij zat ondermeer in Buchenwald. Na de bevrijding stond hij in hoog aanzien om zijn principiële afwijzende houding die hij vanaf het begin tegen de nazi's had ingenomen. Velen die hem hierom waardeerden, keurden zijn communistische sympathieën echter af. In de periode 1935-1955 was Pos een van de belangrijkste figuren in de Europese filosofie en in het sociaal-culturele leven van Nederland. Hoewel ik me dus voel aangetrokken tot de opvattingen van Pos, zijn er ook verschillen. Dit artikel is dan ook geen uiteenzetting van diens ideeën maar een eigen betoog, waartoe Pos' humanisme aanleiding was.

Pos beschouwde het christelijke en islamitische theïsme, waarin God de vader is en de mens het kind, als een onwaardige vermenschelijking van het absolute. Hij gaf de voorkeur aan de atheïstische en pantheïstische symbolisering van het absolute. Het was duidelijk voor hem dat agnostische en atheïstische humanisten door christenen vaak werden genegeerd, beledigd en uitgesloten. Hij accepteerde dit niet en hij verdedigde de gelijke rechten van niet-christelijke humanisten als staatsburgers en als beschaafde mannen en vrouwen. (...) voor Pos was humanisme altijd meer dan de strijd voor de gerechtvaardigde belangen van niet-christelijke humanisten, een specifiek segment van de Nederlandse bevolking. Voor hem was humanisme allereerst de poging van alle mensen gezamenlijk om het ware, het goede en het schone te bereiken. Uiteindelijk was het verschil tussen polytheïsten,

*theïsten, atheïsten en pantheïsten van secundair belang. Volgens Pos is de belangrijkste strijd die humanisten voeren, die voor de vrije ontplooiing van de hogere mogelijkheden van alle mensen en tegen egoïsme, nationalisme, oorlog en kapitalisme, kwaden die de mensheid verdelen*¹

Ik ga niet in op het in zekere zin pantheïstische en monistische standpunt t.a.v. metafysica van Pos. Dat kan evt. in een ander artikel. Het gaat hier uitsluitend om zijn resolute en onvoorwaardelijke stellingname tegen antisemitisme en nationaal-socialisme voor de Tweede Wereldoorlog en zijn interpretatie van humanisme als *levenshouding die zich keert tegen verkeerd begrepen dus enghartig egoïsme, nationalisme, oorlog en kapitalisme*. Deze aspecten van Pos' humanisme zijn van onschatbare waarde voor vrijdenkers. In die zin is Pos hoogst actueel.

Enghartig egoïsme

Onder enghartig egoïsme versta ik het verkeerd begrepen eigenbelang, die meestal niet beredeneerde en doordachte levenshouding die geen, althans onvoldoende, rekening houdt met de samenhang van individu en gemeenschap, die een verkeerd begrip heeft van de band tussen zichzelf als enkeling en als deel van een groep – van de mensheid in zijn geheel – van de wereld in zijn geheel. Ik durf te stellen dat deze kortzichtige vorm van egoïsme voortkomt uit onwetendheid, uit engheid van blik, uit een te smalle horizon. Gedegen, uiteraard openbaar, seculier, onderwijs, maar ook zelfstudie, seculiere en ondogmatische opvoeding en een dito levenshouding, zijn daarvan van onmisbaar belang.

Met Pos ben ik van mening dat bepaalde maatschappelijke structuren en instellingen – samen te vatten met de term kapitalisme – die egoïstische levenshouding bevorderen, zodat we onontkoombaar een antikapitalistische vorm van vrijdenken voor ons zien. Dat het daarbij niet gaat om een partijpolitieke keuze of een dogmatisch achterlaten van ‘reële vormen van socialisme’ (China, Cuba, de voormalige Sovjet-Unie) behoeft hopelijk geen betoog. Socialisme is voor mij niet een gesloten denksysteem of een dogmatische leer, maar een fluïde, flexibele, ondogmatische, democratische, kritische, inspirerende, lokkende, veelvormige, levenshouding waarin enkeling en geheel, individu en maatschappij in harmonie met elkaar verkeren. Dat dit een utopische en geen wetenschappelijke, leerstellige, opvatting is, mag duidelijk zijn.

Nationalisme

Nationalisme is, in Europa en i.h.a. in het Westen, een achterhaalde ideologie, die weliswaar opgeld deed vanaf de opkomst van de nationale staten in West-Europa in de 17de eeuw, tot de jaren 90 van de vorige eeuw. Met de val van de Berlijnse Muur in 1989, de nationalistische gruweloorlogen in de jaren 90 op de Balkan en de geleidelijke eenwording van Europa, is het nationalisme alleen nog vulling voor de prullenbak. Nationalistische oprispingen als die van de PVV zullen uiteindelijk dan ook doodbloeden. Ook in Latijns Amerika beleeft het nationalisme zijn nadagen. De opkomst van linkse regeringen en de daarmee samenhangende wil om tot een gemeenschappelijke Latijns Amerikaanse eenheid te komen, zal op den duur wellicht ook daar het nationalisme naar de prullenbak verwijzen. Zelfs in Azië en Afrika zijn al elementen van supranationale eenwording, al is het nationalistische virus daar nog lang niet uitgewoed. Dit heeft mede te maken met de omstandigheid dat de ontworsteling aan het (neo)koloniale en imperialistische juk als vanzelf een nationalistische vorm aanneemt. Het heeft geen zin om concrete voorspellingen te doen, maar het nationalisme lijkt zijn langste tijd te hebben gehad. De globale wereldeconomie en de moderne technologie (die in de komende decennia de huidige situatie ‘achterlijk’ zal doen lijken), hebben de wereld tot een ‘dorp’ gemaakt.

De 21ste eeuw zal mogelijk de eeuw worden die overtuigend recht zal doen aan de hoopvolle woorden van Erasmus: er is slechts één volk: de mensheid; er is slechts één land: de wereld.

Oorlog

Samenhangend met de economische en ecologische eenwording van de wereld wordt oorlog langzamerhand te verouderd en onbruikbaar om de ‘politiek met andere middelen’ voort te zetten. De vrees voor een Derde Wereldoorlog in de klassieke zin lijkt ongegrond; het verdampen van de ‘vijand’ (het Sovjetblok) ligt hieraan ten grondslag. Wel is het aantal regionale en lokale oorlogen toegenomen en dit

lijkt in flagrante strijd met mijn eerdere stelling dat het nationalisme op zijn laatste benen loopt. Toch is dit volgens mij schijn. De lokale en regionale oorlogen, die vaak veel wreder zijn dan we ooit ‘gewend’ waren, zijn enerzijds oprispingen van lokale en regionale tegenstellingen en anderzijds misdadige verdeel- en heersspelletjes van grootmachten in de strijd om grondstoffen. Een paar voorbeelden kunnen die verduidelijken. De sinds 1948 onderdrukte Palestijnen vechten voor een nationale zaak, een vrij Palestina, tegen de koloniale

praktijken en nationale aspiraties van Israël (en voor sommigen zelfs Groot Israël). Het conflict heeft echter ook geostrategische en geo-economische aspecten: vooral de VS heeft militair, politiek en economisch (olie!) belang bij een bruggenhoofd in Voorazië en het Midden-Oosten in de vorm van de staat Israël. Hier zien we dus het verstrengelen van lokale, nationale aspiraties en belangen enerzijds en imperiale belangen anderzijds. De strijd voor een nationale staat die Koerden en Armeniërs voeren heeft eveneens zowel lokale nationalistische aspecten van de respectieve volken naast (of juist: tegenover) de belangen van grotere staten (Turkije, Irak, met ook weer, zij het meer op de achtergrond, de VS) in deze regio.

Hoe dan ook: het is een illusie te veronderstellen dat binnen afzienbare tijd oorlog in de prullenbak verdwijnt. Maar door de geschetste weliswaar geleidelijke maar onontkoombare en niet terug te draaien eenwording van de wereld als enige plek

waar de mensheid kan leven, wordt oorlog steeds meer een hinderpaal i.p.v. een hulpmiddel om conflicten op te lossen. Hier ligt een taak voor vrijdenkers om openlijk stelling te nemen en het verschijnsel oorlog te bestrijden.

Kapitalisme

Los van alle andere terechte overwegingen en aspecten kunnen we kapitalisme ook omschrijven als 'systeem geworden verkeerd begrepen egoïsme'. Ook deze maatschappijvorm heeft, net als het feodalisme voorheen, zijn langste tijd gehad. Maar zoals er heden ten dage, meer dan twee eeuwen na de nekslag voor het feodalisme, de Franse Revolutie van 1789, nog steeds adellijke families zijn met restanten van het feodale grootgrondbezit van voorheen, zo zullen er nog eeuwenlang 'kapitalisten' en vooral kapitalistische structuren en gewoontes zijn. De huidige financiële en economische crisis echter hebben duidelijk gemaakt dat ongebreidelde groei, ongecontroleerde winstdwangneurose, ongelimiteerde privatisering, onbeheersbare financiële machinaties, volstrekt stuurloze massale (over)productie, contraproductief zijn geworden. Weliswaar hebben de gigantische en afschuwelijke sociale experimenten van het 'reële socialisme' aangetoond dat een volledige (= totale → totalitaire) planning en politieke controle op den duur eveneens contraproductief werken. Het alternatief voor kapitalisme is wellicht enigerlei vorm van *liberaal, libertair en libertijns 'socialisme'*, maar dit moet de door de Verlichting en het vrijdenken veroverde individuele en sociale verworvenheden juist hooghouden en verzekeren

en verdedigen tegen aanvallen van welke kant ook. Dat ook de natuur, de dieren en toekomstige generaties hierbij betrokken zijn, is evident. Hoe die verstrengeling van individu en collectief, persoonlijke vrijheid en sociale verwevenheid, aandacht voor het persoonlijke en het sociale, het heden en de toekomst, mens en dier, gestalte krijgt, is niet in blauwdrukken vast te leggen en gaat qua vraagstelling de perken van dit artikel ver te buiten. Ik geef geen nieuwe dogma's of blauwdrukken, maar trek, heel voorzichtig, om verdere invulling en verandering vragende, per definitie dus open, stippellijnen...

Conclusie

In dit essay ('probeersel') heb ik, met als uitgangspunt enkele van Pos' denkbeelden, geprobeerd wat lijntjes te schetsen die als hulpmiddel kunnen dienen tot verdere door-denkning van de grote vraagstukken waarvoor de mens staat. Maar zo onvoltooid, ondogmatisch, voorzichtig en vooral niet dan schetsmatig als de door mij uitgezette lijntjes ook zijn, de *noodzaak* om blijvende aandacht te schenken aan, en veel, heel veel, energie te steken in, deze vier grondproblemen, lijkt mij overduidelijk.

¹ Peter Derkx: *Het humanisme van H.J. Pos - Metafysica tegen nationaal-socialisme en kapitalisme* in de bundel: *Voor menselijkheid of tegen godsdienst? Humanisme in Nederland, 1850-1960 - Redactie Peter Derkx, Ulla Jansz, Corrie Molenberg en Carla van Baalen*. Uitg. Verloren, Hilversum, 1998, ISBN 906550589X, blz. 15.

Laat deze kans niet lopen!

In het ons bekende universum heerst, zoals bekend, al lange tijd een strijd tussen het Licht en het Duister met ons, mensen, als inzet. God en Satan doen allebei hun uiterste best zieltjes te winnen en in de propaganda-oorlog die zij voeren ligt God duidelijk oneindig ver voor. De christelijke kerk heeft miljarden leden en de satanskerk stelt maar bitter weinig voor en zelfs die paar leden staan bloot aan de vuigste verdachtmakingen van christelijke kant.

God heeft zijn programma vast laten leggen in een wereldwijd verspreid boek en de satanisten kunnen daar niets tegenover stellen; de zogenaamde 'Satanbijbel' van Delavey bestaat uit wartaal en plagiaat. Mensen die kennis willen nemen van het standpunt van Satan zijn aangewezen op de karikatuur hiervan in de christelijke geschriften.

Vandaar dat Jaap van den Born het Satansevangelie heeft geschreven, waarin de duivel op rijm *zijn* visie geeft op het wereldgebeuren. Ook propaganda, dus waarschijnlijk net zo onbetrouwbaar, maar in het kader van hoor en wederhoor niet meer dan fair. Als gratis e-book te downloaden op de site van Het vrije vers (www.hetvrijevers.nl), onder 'E-books'. Daar zijn nog meer gratis bundels te vinden,

Pleidooi voor sterk secularisme

FLORIS VAN DEN BERG (1973) is filosoof, bestuurslid van De Vrije Gedachte en Executive Director van de seculier humanistische denk tank Center for Inquiry Low Countries

Vilvoorde, 20 maart 62

Beste vrijzinnigen van Vilvoorde,

Kinderen behoren vrij van religie te zijn. Het is immoreel om een kind als katholiek, jood, moslim, hindu of boeddhist te bestempelen. Het zou hetzelfde zijn wanneer kinderen bij hun geboorte lid worden van een politieke partij en dat ze wekelijks naar partijbijeenkomsten gaan en naar een school met die politieke kleur. Het klinkt raar: een liberaal kind, een Vlaams blok kind, een christendemocratisch kind. Maar waarom klinkt een 'katholiek kind' de meeste mensen dan niet vreemd in de oren? Ik liep onlangs op de Meier in Antwerpen. In etalages van modewinkels werd communicatie aangeprezen. Communie is een inwijdingsritueel bij een religie. Het vergt wellicht reflectie om te beseffen dat hier iets grondigs verkeerd is. Stel dat er in de winkel Vlaams blok kleding of liberale pakjes lagen voor het kinderlidmaatschap van politieke partijen. Fascistische politieke partijen hebben van georganiseerde religie afgekeken dat het indoctrineren van kinderen belangrijk is om irrationele intolerante ideologieën over te dragen en hebben jeugdorganisaties opgericht. De basiswaarde van de open liberale samenleving is de vrijheid van het individu. Laten we even uitzoomen en reflecteren wat de rol van de overheid en de samenleving is. Kinderen behoren vrij te zijn en goed geïnformeerd over de verschillende keuzemogelijkheden en dan op volwassen leeftijd zelf te kiezen voor een levensbeschouwing en een politieke stroming, naast al die andere autonome individuele keuzes, zoals de keuze van een partner, werk, studie, et cetera. Oud-voorzitter van het Humanistisch Verbond in Nederland, Rob Tielman, heeft er met nadruk op gewezen dat een kernwaarde van humanisme het recht op zelfbeschikking is, of in ieder geval zou moeten zijn. Zelfbeschikking is iets anders dan dat ouders het recht hebben om

hun kinderen naar believen te indoctrineren en in te lijven bij hun sociale, religieuze en/of politieke stroming.

Waarom leven wij eigenlijk met elkaar samen in een natie staat onder leiding van een democratisch gekozen gezag? Wat is de fundering van ons samenlevingsmodel? Dit is een politiek filosofische vraag, waar we over het algemeen niet bij stilstaan, maar die van cruciaal belang is. Stel namelijk dat bij reflectie zou blijken dat de samenlevingsvorm of delen daarvan onrechtvaardig zijn, wat dan? Het basale idee van een democratische samenleving is dat wij, het volk, door samen te werken en een deel van onze vrijheid af te staan, er met zijn allen beter van worden; in ruil de overheid die (onder leiding staat van gekozen burgers) onze vrijheden garandeert en faciliteert door het creëren van een infrastructuur. De fundamentele taak van de overheid is het beschermen van de vrijheid van het individu. Liberaal denker Dirk Verhofstadt brengt dit belangrijke punt onvermoeibaar naar voren, zoals in zijn boek over *Pleidooi voor individualisme* (2004). Onafhankelijk van wie dat individu is en in welke sociale groep dat individu zich bevindt, dient elk individu dezelfde vrijheden en rechten te genieten. De overheid moet alle burgers (alle mensen op haar grondgebied), inclusief kinderen en vrouwen, beschermen tegen geweld en sociale vrijheidsbeknotting. Echter doordat de overheid een liberale overheid is, zijn de middelen om dat doel te bereiken beperkt. Desalniettemin moet ernaar gestreefd worden. De overheid moet kinderen beschermen, zelfs tegen hun ouders, indien nodig. Het is immoreel om kinderen een religie op te leggen – al maakt het verschil op wat voor manier dat gebeurt. Het is wellicht verhelderend om hier het verschil tussen politiek en moreel secularisme te introduceren. Politiek secularisme betreft de scheiding religie en overheid. Moreel secularisme betreft de scheiding van moraal en religie. De sfeer van moreel

secularisme is zodoende groter dan politiek secularisme. Vanuit moreel perspectief (moreel secularisme) is een religieuze, gesloten opvoeding immoreel, maar een liberaal democratische overheid kan hier weinig tegen doen.

Een liberale religieuze opvoeding is heel anders dan een radicaal religieuze opvoeding. Om te beginnen moet de overheid de lichamelijke integriteit van kinderen garanderen. Op dit moment echter worden joodse en islamitische jongens besneden. Dat is iets wat onmogelijk ongedaan gemaakt kan worden. Het is mutilatie. Het is dan ook een grof schandaal dat deze barbaarse praktijk gewoon voort blijft bestaan, niet alleen straffeloos, maar het wordt ook gerespecteerd onder de vlag van multiculturalisme. Het is nog veel erger bij vrouwenbesnijdenis. In Nederland worden jaarlijks tientallen Nederlandse meisjes besneden. Het gaat dan meestal om meisjes van Somalische afkomst die in de zomervakantie in Afrika worden besneden. Maar waar het gebeurt is irrelevant. Alle besnijdenis van minderjarigen is moreel verderfelijk, maar het besnijden van meisjes die Nederlands staatsburger zijn, is een jammerlijk falen van de rechtstaat. Ayaan Hirsi Ali heeft

enkele jaren geleden voorgesteld om meisjes uit risico groepen regelmatig medisch te controleren en de ouders voor te lichten. Dit voorstel riep veel weerstand op, ook bij liberalen en humanisten. Indien besnijdenis toch heeft

plaatsgevonden dient er zeer steng gestraft te worden. Dat bestraffen dient mijns inziens ook te gebeuren voor ouders wier kinderen al besneden zijn. En ook voor joodse en islamitische jongensbesnijders. Mijn voorstel is dat humanistische organisaties bij justitie aangifte doen tegen religieuze instanties en personen die zich schuldig maken aan besnijdenis. De roep om respect voor religie dekt veel intolerantie en veel onzin toe. Het is tijd om te stoppen met religie te respecteren. Religie is een individuele hobby. In een liberale samenleving mag je je hobby naar believen uitoefenen zolang je anderen er maar niet mee schaadt. Religie dient daarom dezelfde status te krijgen als postzegels verzamelen. De staat is neutraal jegens filatelie en filatelisten. Filatelie heeft geen geprivilegieerde status boven bijvoorbeeld bridge of petanque verenigingen. En zo hoort het ook. Er zijn geen scholen op filatelistische inslag. Geen filatelistische

democratische partij. De overheid zou het niet tolereren wanneer filatelisten de voorhuid van hun zontjes van een kartelrandje voorzagen. Voorzitters van filatelistische verenigingen worden niet gevraagd zitting te nemen in ethische commissies, noch worden filatelisten door de media gevraagd naar hun mening over stamcel onderzoek, euthanasie, abortus, het ontstaan van soorten of seksuele mores. Religie heeft vanuit de historie een geprivilegieerde status in veel samenlevingen, inclusief de onze. Echter, een samenleving is mensenwerk en in een democratische rechtsstaat kunnen we sleutelen om de samenleving beter te maken. Dat is het project van de Verlichting zoals ook Popper voor stond met zijn pleidooi voor een open samenleving. We moeten proberen de wereld, of in ieder geval de samenleving, beter te maken. De privileges van religie dienen opgeven te worden. De vergelijking met filatelie gaat niet helemaal op. Filatelie doet, bij mijn weten, geen valse waarheidsclaims of probeert irrationele taboes over te dragen, behalve dan dat die gekartelde plaatjes interessant zouden zijn. Religie wel. De overheid moet religie benaderen zoals ze dat sinds kort doet met roken: tolereren, maar tegelijkertijd ontmoedigen. Dat ontmoedigen kan door voorlichtingscampagnes: door wetenschap en democratisch burgerschap te propageren, met name in het onderwijs, wordt tegengewicht geboden aan religieuze opvoeding. Waar leidt dit toe in de praktijk? Al het onderwijs dient openbaar seculier onderwijs. Er zijn alleen seculiere scholen. Privéscholen op religieuze grondslag zijn niet toegestaan, omdat, zoals gezegd, de overheid de vrijheid van alle kinderen dient te garanderen. Al het onderwijs is wetenschappelijk onderwijs. De normen en waarden die worden overgedragen zijn liberale, democratische waarden en democratisch burgerschap. Kennis over de belangrijkste wereldreligies vormt een klein deel van het curriculum. Seksuele voorlichting, evolutietheorie, gelijkheid van vrouw en man, homoseksualiteit komen eerlijk aan bod, zonder taboes, zonder restricties. Scholen kunnen worden gedifferentieerd op pedagogische en onderwijskundige gronden. Voorts dient theologie van universiteiten te verdwijnen. Het is een blamage voor universiteiten als wetenschappelijke instellingen. Religiewetenschap hoort wel op een wetenschappelijk instelling plaats, want alle sociale fenomenen kunnen wetenschappelijk bestudeerd worden. Universiteiten op religieuze grondslag dienen ook te verdwijnen. Of deze

universiteiten doen afstand van hun religieuze inslag, of zij verliezen hun staatssubsidie en accreditatie. Hoe zit het met hoofddoeken? Zoals ik zei: kinderen horen vrij te zijn van religie. Zoals ik eens opmerkte: 'religie is als porno, alleen voor 18+'. Religieuze symbolen zijn dan ook taboe voor kinderen. Om te voorkomen dat het middel erger is dan de kwaal, lijkt het me dat op scholen opzichtige religieuze symbolen – hoofddoek, keppeltje – verboden zijn. Omdat de overheid neutraal is in religie, dienen ambtenaren met een publieke functie geen uiterlijke tekenen van een religie te dragen. Dus geen politieagenten of leraren met een hoofddoek, tulband, keppeltje of kruiskettinkje. Het is verduidelijkend om onderscheid te maken tussen secularisering en secularisme. Secularisering is het sociale proces van emancipatie ten opzichte van religie. De invloed van religie neemt af, mensen worden steeds minder religieus, maar blijven wel nominaal bij de club. Secularisme gaat over de staatsordening. Die staatsordening dient strikt seculier te zijn, het model is laïcisme. Zelfs al zou de overgrote meerderheid een bepaalde godsdienst aanhangen, dan nog dient de staat seculier te zijn. Stel dat 95% van de Belgen fervent filatelist is en de samenleving wil 'filateliseren', dan nog moet de overheid daarin niet toegeven. Er moet altijd rekening gehouden worden met de mensen die niet mee willen doen, met kinderen die een hekel hebben aan postzegels en die op een filatelistenseminarie terecht dreigen te komen en wier voorhuid gekarteld is. De liberale open samenleving dient de zwaksten, de minderheden, individuen te beschermen. Multiculturalisme loopt het gevaar intolerantie te tolereren. Een samenleving die de vrijheid van het individu als uitgangspunt heeft dient intolerantie niet te tolereren. Vrouwen, kinderen en homoseksuelen afkomstig uit sociale culturen (Islam, strenge christenen, orthodoxe joden) moeten de mogelijkheid hebben om zich tegen hun sociale groep te verzetten. De staat dient individuen te beschermen. Blijf-van-mijn-lijf huizen en kindervoogden zijn voorbeelden daarvan. Eerwraak, gedwongen uithuwelijking, mensenhandel – politie en justitie dienen er alles aan te doen om potentiële slachtoffers te beschermen en om daders te straffen, zonder als verzachtende omstandigheid culturele factoren aan te voeren.

De wereld zou een stuk plezieriger zijn en verlost van een groot aantal problemen als religie totaal

verdwenen zou zijn. Zonder totalitaire middelen te gebruiken zouden we actief moeten streven om van religie af te komen. Het multiculturele stelsel bevordert religie juist. Als iemand hoger onderwijs genoten heeft en dan nog steeds in een god gelooft, of denkt dat homeopathie een zinvolle manier is om kwalen te bestrijden, is dit een teken van het failliet van het onderwijs-systeem. Behalve het leren van specifieke vakkennis, is het doel van onderwijs tweeledig: ten eerste democratisch burgerschap – het beseft hoe wij met elkaar in vrede samenleven en welke basale afspraken daarbij horen, en ten tweede, kritisch denken en kennis van de wetenschappelijke kenmethode (wetenschaps-filosofie). Als het onderwijs niet duidelijk maakt hoe wetenschappelijke kennisclaims fundamenteel verschillen van religieuze kennisclaims is er iets grondig mis met ons onderwijssysteem. Dat is helaas dus het geval.

Sterk secularisme of laïcisme helpt de bescherming van kinderen tegen religieuze indoctrinatie en vrijheidsinperking, en vrouwen, en homoseksuelen en afvalligen. Sterk secularisme is een stap op weg naar een betere wereld. Zwakkere vormen van secularisme, zoals het pluriforme model en multiculturalisme, leiden in de praktijk tot het tolereren van intolerantie en een verval aan draagvlak voor democratisch burgerschap. Het multiculturele model getuigt van onverschilligheid tegen ingroup intolerantie. Onder het mom van tolerantie wordt intolerantie getolereerd. Multiculturalisme is een voorbeeld van de uitdrukking 'zachte heelmeeesters maken stinkende wonden'. Pluralisme en diversiteit zijn een groot goed, maar binnen de grenzen van de liberaal democratische rechtstaat waarin de maximaal mogelijke vrijheid van het individu door de staat gegarandeerd wordt. Marchanderen met de marges van vrijheid betekent dat de staat faalt in het beschermen van individuen. Streng maar rechtvaardig is beter dan slap en weggijken van problemen.

Ik schrijf u deze brief omdat u mij als 'dwarsdenker' gevraagd heeft om mijn visie op secularisme. U krijgt echter een bonus. Zoals uit bovenstaande blijkt ben ik me als ethicus ervan doordrongen dat ethiek moet gaan over het zoeken naar slachtoffers en vervolgens proberen het leed te verzachten, te verhelpen en liefst te voorkomen. Het gaat er in het leven, volgens mij, om om te streven naar minder leed en meer geluk. We

moeten daarom niet vergeten dat de strijd van humanisten voor secularisme maar een heel kleine strijd is van veel belangrijker problemen. We moeten niet uit het oog verliezen wat die belangrijke problemen zijn.

Het grootste probleem van Nederland en België anno nu is de bio-industrie: de honderden miljoenen dieren die onder afschuwelijke omstandigheden worden gehouden en die worden gedood voor onze

behoefte aan vlees en zuivel. Behalve dierenleed speelt de intensieve veehouderij ook een enorme rol in milieuvervuiling. Wie wil streven naar minder leed, hoeft niet ver van huis. Wie de wereld beter wil maken, kan heel eenvoudig beginnen bij de eerstvolgende maaltijd: stoppen met het consumeren van dierlijke producten. Het wordt tijd dat humanisten hun agenda verbreden en zich niet vastbijten in de strijd tegen religie. Humanisten zouden de agenda moeten zetten. Zoals jullie allemaal weten zijn wij op weg naar het einde. We weten dat wel, maar we verdringen die kennis, of we hopen op een magische technologische oplossing, zodat we zelf niets hoeven te doen. De olie raakt binnenkort op, dat zal zorgen voor een wereldwijde crisis.

Klimaatverandering leidt tot enorme wereldwijde catastrofes. Wij zitten met zijn allen op de Titanic en wij zien de ijsberg voor ons. We weten dat we op ramkoers zitten, maar we doen er niks aan, liever bekommeren we ons om de dingen aan boord van het schip. Maar we gaan met zijn allen ten onder als wij niks doen. Ik ben zelf ook lang gepreoccupeerd geweest met religie, met name met de slachtoffers van religie. Pas sinds enkele jaren ben ik mij bewust van de omvang van de milieuproblematiek. En dat wij allemaal met onze levensstijl (autorijden, vlees eten, vliegen, consumptiegedrag) daar schuldig aan zijn. Wij allen zijn medeverantwoordelijk voor de ophanden zijnde door de mensen veroorzaakte Apocalyps. U kijkt mij glazig aan. Wellicht vindt u mijn standpunten – zoals zo dramatisch verfilm in *The Age of Stupid* (2009) – overdreven. Als het resultaat is niet handelen, doorgaan op dezelfde weg, dan is dat het begin van het einde. In tijden van dreigende oorlog is een samenleving in staat om alle zeilen bij te zetten en drastisch te veranderen. Dat moeten wij nu ook doen: er is een grote dreiging, alleen zit de vijand in ons, ons consumentisme, ons productiesysteem, ons gebruik, of beter gezegd misbruik, van natuurlijke

hulpbronnen. Wij putten de aarde uit en produceren broeikasgassen die de aarde opwarmen, we vissen de zeeën leeg, we vervuilen de zeeën met plastic, we kappen de oerwouden van de wereld, we gebruiken enorme hoeveelheden pesticiden en antibiotica in de landbouw en veehouderij. De lijst met milieuproblemen is lang. In het rijke westen hebben we de milieuproblemen grotendeels geëxporteerd naar ontwikkelingslanden: wij hebben wel de lusten, maar niet de lasten. Echter, binnenkort, binnen enkele decennia, zullen ook wij, iedereen, te maken krijgen met de gevolgen van onze levensstijl. ‘Why didn’t we change the world when we had the chance?’ vraagt de laatste mens zich af in *The Age of Stupid*. Willen wij *stupid* zijn, of niet? Willen wij deel uit maken van het probleem, of deel uit maken van de oplossing. Alle hens moeten aan dek! Redden wat er te redden valt. Dit is het grootste probleem van de mensheid ooit. Religieuze mensen kunnen misschien volstaan met bidden of hopen op een tweede kans in een volgend leven, maar humanisten niet. Humanisten geloven in de maakbaarheid van de wereld. Echter, die maakbaarheid is overschat. We lopen tegen de grenzen van het natuurlijke systeem aan. Zolang we echter naar voren rennen en we zijn nog niet met ons hoofd tegen de betonnen muur geknald, lijkt het alsof er niks aan de hand is, maar zodra we de muur zien en niet meer kunnen afremmen, hebben we spijt. Humanisten kunnen het voortouw nemen in het streven naar een duurzame wereld, door zich in te zetten voor groen activisme, en hun levensstijl drastisch te veranderen.

Het zal u wellicht rauw op uw dak vallen, dat u vandaag eigenlijk lopend naar huis moet, dat u een morele plicht hebt tot veganisme, uw vliegvakantie moet annuleren, uw ecologische voetafdruk drastisch moet verkleinen en u actief

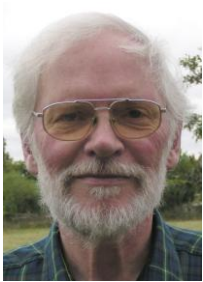

moet inzetten voor een groenere wereld. Er is niemand die u dwingt, en dat is tegelijkertijd ook de tragiek. Er is niemand die ons dwingt. Rationele onheilspropheten als Al Gore en Pauchari worden beleefd gehoord en genegeerd – en zo consumeren wij onszelf en met name onze kinderen en toekomstige generaties ten onder. Het ga u goed.

Met verontruste groet,

Het zal je God maar wezen

Atheïsme voor leken verklaard – 5

JAN VAN DER WERFF (1939 Hilversum) gepensioneerd omroepmedewerker

Miljarden mensen op aarde geloven in God, of in goden. Er zijn veel godsdiensten op aarde. De meeste gelovigen vinden bovendien dat hun godsdienst de enig ware is. Andere godsdiensten beschouwen ze als dwalingen. Hoe komt dat? Hoe komen mensen aan hun godsdienstige overtuiging?

De schepper van het heelal (begin)

Als God er alleen maar was om de mensen een eeuwig leven te bezorgen zouden we Hem gemakkelijk kunnen missen, aangezien er geen eeuwig leven is en dit vermeende eeuwig leven bovendien een dode mus blijkt te zijn. Maar God heeft meer functies. Een daarvan is die van schepper van het heelal.

Al eeuwenlang vragen mensen zich af: „Waarom is er iets in plaats van niets? Waar komt het heelal vandaan?”

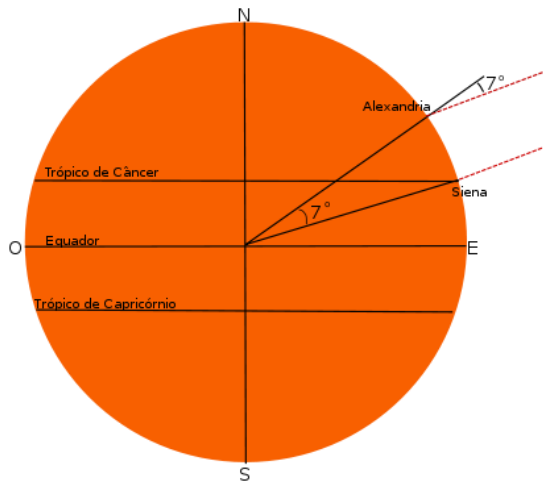
De mensheid heeft deze vragen op twee manieren proberen te beantwoorden. Mystiek en rationeel. Mystiek kunnen we omschrijven als het besef van een bovennatuurlijke werkelijkheid die verstandelijk niet valt te beredeneren. Dit besef wordt dan van bovenaf aangereikt. Je hoeft er niets voor te doen. Op het eerste gezicht zou je denken dat er dan ook geen discussie mogelijk is, op het tweede gezicht – godsdienstoorlogen en kettervervolgingen – blijkt dat erg mee te vallen. Er bestaan grote verschillen van mening tussen mystieke denkers want „bovenaf” geeft niet iedereen dezelfde antwoorden, maar omdat die antwoorden toch aan „bovenaf” worden toegeschreven denken alle mystieke partijen de Waarheid in pacht te hebben. Mystiek is altijd dogmatisch. Daarom is het maar goed dat er mensen zijn die wel verstandelijk proberen te redeneren en dingen onderzoeken. De natuurlijke werkelijkheid is al ingewikkeld genoeg. Het nadeel is wel dat een wetenschapper, in tegenstelling tot een mysticus, niet in één keer het antwoord op alle vragen weet, hooguit na een lange tijd van onderzoeken en logisch rederenen een paar antwoorden op een paar vragen. Het mystieke antwoord op de vraag waar de wereld vandaan komt luidt God of goden, terwijl de wetenschap nog steeds op zoek is. Voorlopig

schijnt God op punten voor te liggen. Een antwoord lijkt tenslotte beter dan geen antwoord. Zelf denk ik dat geen antwoord beter is dan een verkeerd antwoord. Wat is er dan verkeerd aan het antwoord God?

Een goed antwoord vraagt om een bewijs. Er is ondanks duizenden jaren praten over God nog nooit bewezen dat Hij bestaat. Er zijn gelovigen die zeggen dat het heelal zelf het bewijs is: er bestaat een heelal, dat heelal moet geschapen zijn, dus is er een schepper en die schepper is God. Een ander bewijs vormen de heilige boeken. Het Oude Testament begint met de schepping. Aangezien de gelovigen aannemen dat de Bijbel door inspiratie van de Heilige Geest is geschreven moet dat scheppingsverhaal wel juist zijn en is God daarom de schepper. Beide bewijzen zijn cirkelredeningen. Voordat ik hier verder op in ga wil ik eerst eens met u bekijken hoever de wetenschap intussen is gevorderd.

Allereerst wil ik vaststellen dat wetenschap niet alleen nuttig is maar ook leuk. Dat geldt ook voor leken. Je hoeft geen geleerde te zijn om dat in te zien. Het is altijd leuk om iets nieuws te ontdekken of om, als je zelf geen ontdekkingen doet, over nieuwe ontdekkingen en inzichten te lezen of te horen. Wetenschap is moeilijk, hoor je vaak. Dat klopt, zeker als het om exacte wetenschappen gaat. Tegenwoordig kun je geen natuurkunde studeren als je geen hogere wiskunde kent. Twee- of drieduizend jaar geleden bestond er nog geen moderne wiskunde en kon je door je gezonde verstand te gebruiken en de juiste dingen te combineren wetenschap bedrijven. Mijn persoonlijke held op dat gebied is Eratosthenes. Zoals u weet dachten de mensen vroeger dat de aarde plat was, of liever: de meeste mensen dachten dat. Griekse geleerden discussieerden een

paar honderd jaar voor Christus al over de vorm en de plaats van de aarde. Eratosthenes was een van die geleerden. Hij was de directeur van de Bibliotheek van Alexandrië, het centrum van wetenschap en cultuur in die dagen. Alle

geschriften die wetenschappelijk of cultureel van belang waren, werden hier bewaard. Eratosthenes kreeg eens een geschrift onder ogen waarin stond dat in Syene, een plaats bij de eerste cataract van de Nijl, een stok die rechtop in de grond was gestoken één keer per jaar geen schaduw wierp. Dat was op 21 juni, het begin van de zomer, om 12 uur 's middags. De zon stond dan recht boven de stok. Eratosthenes wist dat dat in Alexandrië niet het geval was. Op de eerstvolgende 21ste juni stak hij in Alexandrië een stok rechtop in de grond en zag dat de stok om 12 uur wel een schaduw gaf. Hij mat de hoek die de zonnestrallen maakten met de stok en vond dat die hoek ongeveer 7 graden was. Eratosthenes realiseerde zich dat dit verschil veroorzaakt werd door de kromming van de aarde. Een hoek van zeven graden is ongeveer een vijftigste deel van de omtrek van een cirkel. Aangezien de Nijl vrijwel exact van zuid naar noord stroomt, ligt Syene vrijwel precies ten zuiden van Alexandrië. De omtrek van de aarde moest dus vijftig maal de afstand van Alexandrië tot Syene zijn. Omdat er in die tijd nog geen landmeters waren stuurde Eratosthenes een dienaar op pad die zich te voet naar Syene begaf en door zijn stappen te tellen de afstand tussen de twee plaatsen moest meten. Hij kwam ongeveer uit op wat wij tegenwoordig 800 kilometer noemen. Vijftig maal ongeveer 800 km is ongeveer 40.000 km. Eratosthenes zat er maar een paar procent naast. Dat was tweeëntwintig eeuwen geleden!

Ik koester graag de illusie dat ik, als ik indertijd de directeur van de Bibliotheek van Alexandrië was geweest, dezelfde ontdekking gedaan zou

hebben. Maar ik weet bijna wel zeker dat dat niet gebeurd was. Ik zou het feit dat de zon op de langste dag om het middaguur geen schaduw werpt in Syene waarschijnlijk voor kennisgeving hebben aangenomen. Overigens was Eratosthenes wel een wiskundige. Daardoor speelde hij het klaar om de afstand tot de zon en tot de maan te schatten, iets wat ik zeker nooit had gekund. Eratosthenes was groter dan Jan van der Werff maar daar schaam ik me niet voor.

Een andere Griekse geleerde, Aristarchos van Samothrake, kwam in de tweede eeuw voor Christus al tot de conclusie dat de aarde een planeet was die net als Mercurius, Venus, Mars, Jupiter en Saturnus om de zon draaide. Het boek waarin hij dat beschreef kwam ook in de Bibliotheek van Alexandrië te liggen. Dat veel wereldlijke en kerkelijke autoriteiten niet op kennis of cultuur gesteld zijn blijkt uit het feit dat de Bibliotheek in 47 voor Christus op bevel van Julius Caesar in brand werd gestoken en na een moeizame wederopbouw in 415 na Christus totaal werd verwoest op last van Cyrillus, de aartsbisschop van Alexandrië, die als dank voor bewezen diensten later door de Kerk van Rome heilig verklaard werd.

Gelukkig is er ook kennis bewaard buiten de Bibliotheek zodat niet alle wetenschappelijke en culturele kennis uit de oudheid verloren is gegaan, maar het meeste is onherroepelijk verdwenen. Een paar honderd jaar na Eratosthenes en Aristarchos, in de tweede eeuw na Christus, verklaarde een andere geleerde, Ptolemaeus, dat de aarde het middelpunt van het heelal was en dat de zon, de maan, de planeten en de sterren allemaal om de aarde heen draaiden. Ptolemaeus was een groot geleerde maar had het op dit punt volkomen bij het verkeerde eind. Dat zou niet zo erg geweest zijn als dit idee niet het officiële standpunt van de kerk was geworden. Iedere andere opvatting werd als ketterij beschouwd. Het zou meer dan duizend jaar duren voordat iemand het idee dat de aarde om de zon draait weer ter discussie durfde te stellen.

In 1507 voltooidde Niklas Koppernigk, beter bekend als Copernicus, zijn boek *De revolutionibus orbium coelestium* (= *Over de omwentelingen van hemellichamen*) waarin hij die theorie had uitgewerkt en de zon tot middelpunt van het heelal verklaarde. De macht van de kerk was zo sterk dat Copernicus het boek pas vlak voor zijn overlijden in 1543 durfde uit te geven. De Italiaanse filosoof Giordano Bruno nam later de ideeën van Copernicus over en werd daarvoor

door de kerkelijke autoriteiten in de gevangenis gegooid en na zeven jaar, in 1600, levend verbrand hoewel hij intussen zijn ideeën onder dwang had verloochend. In 1616 plaatste de Kerk van Rome het werk van Copernicus op de Index van verboden boeken. Galileo Galilei had meer geluk dan Bruno. Hij ontdekte o.a. vier manen die om Jupiter draaien en de schijngestalten van de planeet Venus, hij ontdekte dat de Melkweg uit individuele sterren bestaat en verklaarde in navolging van Copernicus dat de aarde om de zon draaide, maar hij hoefde niet op de brandstapel nadat hij officieel afstand had genomen van zijn „dwalingen”.

Ondanks de terreur van de kerk ging de wetenschap door. Een tijdgenoot van Galilei, Johannes Kepler, stelde in het protestantse Duitsland de wetten op die de banen van de planeten beschrijven. De wiskundige grondslagen voor de bewegingen van de hemellichamen en voor de mechanica in het algemeen werden ruim een eeuw later gelegd door Isaac Newton. Hoe meer de wetenschap over het heelal te weten kwam, hoe onbeduidender de plaats van de mens werd. Eerst was de aarde het middelpunt van het heelal (Ptolemaeus), daarna de zon (Copernicus). Intussen blijkt dat de zon een heel ordinair sterretje in een heel ordinair melkwegstelsel is. Er zijn ongeveer 100 miljard (100.000.000.000) sterren in ons melkwegstelsel, en van deze melkwegstelsels zijn er zo'n 100 miljard in het door ons waarneembare heelal. En hoe groot het totale heelal is, is onbekend.

In 1929 ontdekte de Amerikaanse astronoom Edwin Hubble dat, op een paar nabije stelsels na, alle melkwegstelsels zich van ons af bewegen. Hoe verder een melkwegstelsel van ons vandaan is, hoe sneller het zich verwijderd. Dit kan alleen verklaard worden door aan te nemen dat het heelal groter wordt. Hubble en anderen na hem waren in staat te bepalen met welke snelheid die uitdijing plaatsvindt. Als het heelal steeds groter wordt dan moet het ooit kleiner geweest zijn. Je kunt uitrekenen hoe lang het geleden is dat het hele heelal in één punt samengebald was, met andere woorden, wanneer het is ontstaan. Het heelal is volgens de laatste schattingen 13,7 miljard (13.700.000.000) jaar geleden ontstaan uit een Oerknal. De Oerknal vond niet op een bepaalde plek in de ruimte plaats want er was nog geen ruimte. Ruimte, tijd, energie en materie zijn in de Oerknal ontstaan. Er waren geen ruimte en tijd

vóór de Oerknal. De vraag „Wat was er vóór de Oerknal?” is daarom niet zinvol, evenmin als „Wat deed God vóór de Oerknal?” of „Hoe lang heeft God gewacht voordat Hij de tijd schiep?” Als er geen tijd is gebeurt er niets.

Er bestaat een Standaard Model over het ontstaan van het heelal, maar veel wetenschappers hebben er intussen kritiek op. Er is een Inflatietheorie waarbij tijdens de eerste seconde na de Oerknal het heelal heel even zeer snel uitzette van de grootte van een kern van een waterstofatoom tot die van een tennisbal. Korter dan een oogwenk later maar nog steeds in het allereerste begin van die eerste seconde was dat alweer afgelopen.

Hieruit kwamen weer modellen voort waarin er onder andere sprake is van een oneindig aantal heelals, een Veelal. Intussen heeft de Kerk van Rome deze theorie als gevaarlijk afgewezen. De wetenschappers zijn dus gewaarschuwd! Sommige wetenschappers proberen een Theorie van Alles op te stellen waaruit zou moeten blijken dat van het heelal op maar één logische wijze kan zijn ontstaan en ook moest ontstaan. Andere geleerden houden zich bezig met de Snarentheorie waarin de fundamentele deeltjes van de natuur uit snaren zouden bestaan. Om dit mogelijk te maken hebben we overigens wel negen of tien in plaats van drie dimensies nodig. Hieruit is weer een model voor een cyclisch heelal ontstaan, waarbij het heelal eerst uitzet, dan samenbalt en daarna weer opnieuw begint.

Kortom, de wetenschap heeft nog geen antwoord op de vraag waar alles vandaan komt, of hoe iets voortkomt uit niets. In het geval van een cyclisch heelal hoeft er zelfs geen sprake te zijn van een begin want er was altijd een vorig heelal waar het dan bestaande heelal uit voortkwam. Of het nu om de inflatietheorie of om het idee van een eindeloos cyclisch heelal gaat, vanaf één seconde na het begin tot nu stemmen de gebeurtenissen in het heelal in beide theorieën met elkaar overeen. Er is dus nog geen afdoend wetenschappelijk antwoord op het ontstaan van het heelal, maar we weten wel al een heleboel. Het lijkt mij trouwens heel goed mogelijk dat we het nooit te weten zullen komen en dat het antwoord altijd zal blijven luiden: we weten het niet maar we hebben wel gegronde vermoedens. Zelf heb ik daar geen probleem mee, al vind ik wel dat de mensheid moet blijven zoeken.

Wat stelt de godsdienst tegenover de wetenschappelijke ontdekkingen en theorieën? De Bijbel begint als volgt.

In het begin schiep God hemel en aarde.

In het begin! De eerste woorden van de Bijbel kloppen al niet. Het heelal is 13,7 miljard jaar oud. De aarde 4,5 miljard. Het heelal was al 9,2 miljard jaar oud toen de vorming van de aarde begon. Als een gebeurtenis 9,2 miljard jaar na het begin plaatsvindt, kun je dat toch moeilijk „in het begin” noemen. Maar ja, zult u zeggen, dat wisten ze drieduizend jaar geleden toch nog niet? U hebt volkomen gelijk. De schrijver van het eerste Bijbelboek kon dat niet weten, tenzij God het hem verteld had, maar daar had God kennelijk geen behoefte aan.

Maar de aarde was nog ongeordend en leeg; over de wereldzee heerste duisternis, en Gods geest zweefde over de wateren.

Ongeordend was de aarde zeker. Toen de zon zich vormde door de samentrekking van gas en stof, bleven er resten gas en stof over waaruit de aarde en de andere planeten ontstonden. Er waren grote brokstukken en kleine stukjes gruis die tegen elkaar botsten en op die manier grotere brokken vormden. Deze grotere brokken trokken door hun zwaartekracht andere aan. Het waren geen zachte landingen. Met grof geweld vielen de brokken metaal, steen en ijs te pletter op de zich vormende aarde. Door de kracht van de inslagen en de druk die daardoor ontstond kwam er zo veel hitte vrij dat de aarde een roodgloeiende, vloeibare, stomende bal werd. De aarde was een oceaan van magma. Bij iedere nieuwe grote inslag waren er vloedgolven van gesmolten rots. Dit spektakel duurde honderden miljoenen jaren. Ongeordend zeker, maar leeg zou ik het niet willen noemen. Wat er zeker niet was, was een wereldzee. Vloeibaar water kon in deze hel niet bestaan. Ook was er geen duisternis. De aarde zelf straalde licht uit evenals de nog jonge zon. Er waren geen wateren waarboven Gods geest kon zweven. Ook de rest van het scheppingsverhaal klopt niet. Zoals gezegd kun je dat de schrijver – of schrijvers – van het boek Genesis niet kwalijk nemen. Hij kon niet weten hoe het in werkelijkheid was gegaan. Maar hoe is het mogelijk dat de Almachtige, in Wiens naam dat boek is geschreven, 13,7 miljard jaar wacht om Zich te openbaren en dan een onzinverhaal dicteert? Als God Zich werkelijk had willen openbaren, had Hij dat toch niet op zo’n knullige manier hoeven doen? Het antwoord dat ware

gelovigen hierop geven is dat als God zich op ondubbelzinnige manier zou openbaren, het geen verdienste meer zou zijn om in Hem te geloven. Als het om God gaat wordt het als een verdienste beschouwd om in onzin te geloven. Er zijn mensen die tegen alle wetenschappelijk bewijs in het bijbelse scheppingsverhaal letterlijk blijven nemen. Dat de wetenschap andere dingen ontdekt, komt omdat God het geloof van de mens op de proef wil stellen, zeggen zij. Dinosauriërs hebben nooit bestaan maar God heeft de fossielen geschapen en in de grond verstoppt om ons geloof in Hem op de proef te stellen. De sterrenstelsels op een afstand van 10 miljard lichtjaren bestaan helemaal niet volgens deze mensen want God heeft alleen de lichtstralen geschapen die suggereren dat die stelsels bestaan. Ook dat heeft Hij gedaan om ons op de proef te stellen. Dat God dit soort trucjes uithaalt, komt niet omdat Hij slecht is – Hij is immers oneindig goed – maar Hij doet dit in Zijn goedertierenheid om de mensen die ondanks het bewijs van het tegendeel toch in Zijn scheppingsverhaal geloven, in het hiernamaals te belonen. Wat hersenspoeling al niet teweeg kan brengen.

De meerderheid – of op zijn minst een aanzienlijke minderheid – van de gelovigen neemt tegenwoordig het scheppingsverhaal niet meer letterlijk. Zij zien het als een metafoor voor het feit dat God alles geschapen heeft. Een van de paters jezuiten op mijn school vertelde ons dat God maar driemaal in de geschiedenis van de wereld rechtstreeks heeft ingegrepen: bij het ontstaan van het heelal, bij het ontstaan van het leven en bij het ontstaan van de menselijke ziel. De rest viel langs rationele weg te verklaren. Vergeleken met de fundamentalistische opvatting is dit een zeer verlicht standpunt maar het blijft merkwaardig dat iedere keer als er iets is dat we nog niet weten, er automatisch op God wordt teruggegrepen. We weten iets niet: Aha, God! We weten iets meer maar nog niet alles: Aha, God! Het probleem is opgelost maar er doemt weer een ander probleem op: Aha, God! Ik herhaal het nog maar eens: de enige verklaring voor dit gedrag is hersenspoeling. Het is een vorm van hersenspoeling waartegen zelfs veel van de intelligentste mensen niet bestand blijken.

(Wordt vervolgd.)

Land van Grotius

LEON WECKE (1932 Wijchen) is polemoloog verbonden aan het Centrum voor conflictanalyse en –management (CICAM) van de Radbouduniversiteit Nijmegen

Land van Grotius

Er was eens een nijver christelijk volkje dat heel lang geleden na decaden van strijd met den bezetter en nog voordat men veel aan slavenhandel en specerijen verdiende, een twaalf en een half jarig bestand hield. De vrijheidsheld van toen, die zich veel offers had getroost en status aan de strijd ontleende, wilde na het bestand het gevecht weer voortzetten. Er waren echter ook vredesgezinden, die in plaats van vechten met den Spanjaard, want daar ging het om, tot vredeszaken wilden komen. Een van hen was een zekere Hugo,

Hugo de Groot, een bolleboos, die reeds op elf jarige leeftijd de universiteit bezocht en onder meer als een der eersten iets over internationaal recht op schrift stelde.

Weliswaar was het recht bij hem nog steeds van God afkomstig, maar dat nam niet weg dat een eerste stap naar wereldrecht gezet leek. De toenmalige krijgshoofd zag de vredeshouding van de wetenschapper echter niet zitten en zorgde voor levenslange verbanning. Het verhaal van de boekenkast kent U. Sindsdien is dat land: 'het land van Grotius', het land van het internationaal recht, het land van het vredespaleis, het Internationaal Gerechtshof, het Internationaal Strafhof en van hen, die zich met controle op chemische wapens bezig houden. In dat land werd een eigentijdse internationale rechtsbijbel gepubliceerd. Ik lees een paar verzen voor. Eerst uit boek I, 'de Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden', artikel 90: 'De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde'. Uit Boek 'Davids', vers 8: 'De kwestie van de volkenrechtelijke legitimatie werd ondergeschikt gemaakt aan de in augustus 2002 door Buitenlandse Zaken uitgezette beleidslijn. Het zelfde geldt voor de manier waarop met de informatie van de inlichtingendiensten en de rapportages over de wapeninspecties is omgegaan'. Vers 25: 'De Nederlandse regering interpreteerde rapportages van UNMOVIC selectief. Zo heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken de nuances in de rapportages van UNMOVIC niet weergegeven'.

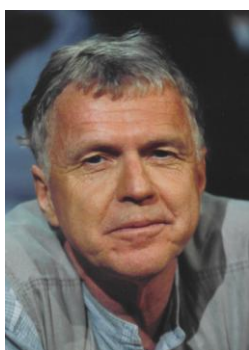
Vers 29: 'De gehele periode overziende heeft zowel de MIVD als de AIVD zich terughoudender opgesteld over de dreiging die uitging van het MVW-programma van Irak dan de bewindspersonen deden in hun communicatie met de Tweede Kamer'. Vers. 30: 'De rapporten van de AIVD en in het bijzonder van de MIVD over MVW waren genuanceerder dan de openbare buitenlandse rapporten. Deze nuanceringen werden niet door de betrokken ministers en departementen overgenomen. Uit de rapporten van de diensten werden slechts die uitspraken gededistilleerd die pasten in het reeds ingenomen standpunt. De regering heeft zich in haar beeldvorming over de Iraakse MVW-programma in belangrijke mate laten leiden door – al dan niet openbare – inlichtingeninformatie van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk'. Vers 33: 'De regering heeft tegenover de Staten Generaal geen volledige opening van zaken gegeven over het aan ons land op 15 november 2002 door de Verenigde Staten gedane verzoek om mee te werken aan de planning van de opbouw van een militaire macht die Irak tot toegeven aan de VR-resolutie 1441 moest dwingen'. Tot slot vers 18: 'De Veiligheidsraads-resoluties over Irak uit de jaren negentig gaven geen mandaat voor het Amerikaans-Britse militaire ingrijpen in 2003. Anders dan de regering heeft gedaan, kan men de tekst van resolutie 1441 – ondanks enkele dubbelzinnigheden – redelijkerwijs niet uitleggen als een vrijbrief voor individuele lidstaten om zonder nadere besluitvorming door de Veiligheidsraad met militair geweld de naleving van diens resoluties af te dwingen. Einde schriftlezing. De moraal: ook als een land, zelfs als enige, in de eigen grondwet het bevorderen van de internationale rechtsorde heeft opgenomen, dan nog kan, om allerlei redenen het internationale recht en de internationale rechtsorde genegeerd worden, zoals door middel van politieke deelname aan een illegale oorlog. De mededeling 'dat met de ogen van nu men wellicht tot de conclusie was gekomen dat een adequater volkenrechtelijk mandaat nodig was geweest' is een

drogredenering waarop toen ten onrechte de regering nog niet gevallen is. ‘Adequater’ wil zeggen dat de regering nog steeds de betreffende handelswijze als adequaat beschouwt. Haar standpunt wil zeggen dat ter toen kennelijk onvoldoende volkenrechtelijk inzicht was, waarbij voorbij gegaan wordt aan de opvattingen van praktisch alle geleerden op het gebied van internationaal recht, de publieke opinie, de opvattingen van de secretaris generaal van de VN, Kofi Annan, en die van nabuur-regeringen als die van Duitsland, België en Frankrijk.

Moraal: Ook in Nederland moet international recht nog steeds gekoesterd en bewaakt worden tegen aanranders en verkrachters. Het is een schande maar helaas, zelfs in het land van Grotius, worden schendingen van het internationaal recht door middel van drogredeneringen goed gepraat. Dat zulks kan zegt veel over de regering en wellicht nog meer over een ieder die dat tegen beter weten in ook nog slikt. Op het gebied van wereldrecht is nog veel te doen, dames en heren, ook in Nederland.

Vrijdenken staat vrij

Column

ANTON VAN HOOFF (1943) is klassiek historicus te Nijmegen en voorzitter van de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

Volgens Floris van den Berg is de vrijheid van expressie de kernwaarde van het vrijdenken. Dat is het uitgangspunt en het einde van een – onnodig - lang artikel onder de titel ‘Don’t shoot the messenger’ (vorige *De Vrijdenker* p. 47 e.v.). Daarin worden allerlei mensen op de korrel genomen: Enno Nuy, Paul en Jeroen Hopster en Rik Pinxten, voorzitter van de Vlaamse humanisten. Ook ik krijg een veeg uit de kan al kon Floris niet meer het stuk opvissen waarin ik het recht op beledigen aanvocht. Laat me dan nog eens mijn standpunt duidelijk maken.

De kernwaarde van het vrijdenken is natuurlijk niet de vrijheid van uiting, maar precies wat het woord vrijdenken zegt: vrijheid van denken. ‘Die Gedanken sind frei’ zegt een lied uit de negentiende eeuw. De spreuk gaat terug op Cicero (106-43 v.o.j.): *Liberæ sunt enim nostræ cogitationes* (Vrij zijn immers onze gedachten; *Rede voor Milo* 79). Een mens mag alles denken zonder zich schuldig te hoeven voelen. Veel van zijn gedachten zal hij wijselijk voor zich houden – seksuele fantasieën, aanvechtingen tot moord... Sommige, gewaagde denkbeelden zal hij alleen in besloten kring met geestverwanten delen. Alleen dictaturen zoals de DDR snuffelden ook aan de keukentafel en in het liefdesbed naar de gezindheid (zie de prachtige film *Das Leben der Anderen*). Andere ideeën zal de vrijdenker willen verkondigen om een publiek debat te ontketenen. Hier is het grote goed van de vrijheid van meningsuiting in het geding.

Ontegengesteld is het vrije denken soms gediend met het uiten van provocerende denkbeelden. Maar welk idee zit er achter de betiteling ‘geitenneukers’ voor moslims? Verwachtte Van Gogh dat de volgelingen van Mohammed zouden reageren met ‘Ja, daar heb je een punt, Theo. We hebben inderdaad een probleem met bestaliteit’? Natuurlijk wilde Van Gogh de moslims gewoon op de kast hebben. Deze egocentrist was nu eenmaal een enorme treiteraar die het heerlijk vond als hij anderen kwaad maakte. Zelf kon hij natuurlijk nergens tegen, net als tegenwoordig G. Wilders van de Partij voor Verbod en Verbanning (PVV).

Een paar uur nadat Van Gogh was omgebracht, belde de redactie van *de Gelderlander* mij: zag ik nog kans mijn column van de volgende ochtend te vervangen door een beschouwing over de moord? Bliksemsnel moest ik mijn gedachten ordenen. Natuurlijk was het afschuwelijk dat iemand om zo iets futiels werd afgemaakt. Maar was hij een martelaar van het vrije woord? Ik voorzag dat velen dat van hem zouden maken. Mijn antwoord was toen en is nog steeds: nee, hij was een pestkop, die in zijn gebrek aan empathie niet in de gaten had welke pijn zijn woorden anderen bezorgden.

Want woorden kunnen wel degelijk lijden veroorzaken. Het woord ‘beledigen’ – met de wortel ‘leed’ - drukt dat uit. Welke vrijdenker is er in mensnaam op uit iemand pijn te doen? In mijn vrije, maar geheime gedachten droom ik er wel eens van om Floris van den Berg op de psychische pijnbank te leggen. Nee,

Enno, de Hopsters en ik zullen hem niet met geweld dreigen. We gaan hem, zijn vrouw en kinderen gewoon een paar uur lang op de gemeenste manieren uitschelden. Natuurlijk zal hij met een glimlach alle beledigingen over zich heen laten gaan. Als we hem en de zijnen met de smerigste woorden onder de gordel raken, zal hij zichzelf citeren en mompelen 'Vrijheid van expressie kan helaas pijn doen.' Geloof je het zelf, Floris?

Een evenwichtige beschouwing geeft Ian Buruma, *Grenzen aan de vrijheid. Van De Sade tot Wilders*, uitgave: Maand van de filosofie april 2010, ISBN 978-90-477-0262-7, € 4,95.

Twee betwiste fundamenteën van het vrijdenken

PAUL HOPSTER (1940), gepensioneerd psycholoog, bestuurslid van DVG van 1974 tot 1989 en redacteur van "De Vrije Gedachte", later geheten: "De Vrijdenker", sinds 1999

Beste Floris, In jouw brief "Don't shoot the messenger", gericht aan: Beste Enno, Jeroen en Paul (De Vrijdenker april 2010), verdedig jij twee stellingen die volgens jou de kernwaarde van het vrijdenken inhouden: de vrijheid van expressie is de kernwaarde van het vrijdenken en een (juridisch) recht op vrijheid van expressie. Op beide stellingen is het een en ander af te dingen.

Ik begin met de tweede stelling. Vrijheid van expressie omvat volgens jou het recht op van alles, bijvoorbeeld: het recht op zingen, op liefdesbrieven schrijven, op complimenten geven, op vloeken, op beledigen, etc. Voor alles wat we doen (zingen, beledigen, etc.) geldt een recht om dat te doen (?). Je hebt het recht om..... of je hebt recht op We kennen allerlei rechten, maar niet alles is een recht. Rechten heb je, of heb je verkregen, of heb je betwist of bevochten, of verdedigd. Te weten:

Rechten op gebied van leven en dood

Recht op zelfbepaald leven en dood.

Vrijdenkers verdedigen het recht op abortus, terwijl pro life propagandisten juist het recht op (blijven) leven verdedigen.

Vrijdenkers verdedigen verder het recht op waardig sterven en op waardig laten sterven. En op zelfbepaald sterven. En op zelfdoding en op hulp bij zelfdoding.

Rechten op gebied van onderwijs en opvoeding

Recht op onderwijs, op ontplooiing, op liefdevolle aandacht, op stimulans.

Rechten op gebied van zelfverdediging

Recht op zelfbescherming. Recht op zwijgen bij een verhoor.

Rechten op gebied van goede behandeling

Recht op zorg, hulp, op bescherming, op bijstand, op fatsoenlijke bejegening.

Rechten op gebied van eer en waarde

Recht op respectvolle bejegening, op eervolle vermelding, op verschuldigde eer, op eerherstel, op respect.

Rechten op gebied van betaling

Recht op loon, uitkering, pensioen.

Je hebt het recht op te komen voor eigen belangen en voor andermans belangen. En je hebt het recht op bescherming van jouw belangen door anderen. Ook doden kan een positief belang dienen: daar waar het

gaat om gewenst doen sterven (euthanasie), of om gewenste hulp bij zelfdoding, of om balanssuïcide. Zelfbepaald sterven dient het eigen belang.

Recht is altijd iets dat je nastreeft. Recht is altijd gewenst. Recht dient een positief belang. Recht houdt in: positieve bejegening. Van anderen naar mij en van mij naar anderen (familie, je naasten, buurt- en landgenoten, medemensen, levende wezens, milieu). Wanneer er sprake is van niet-positieve bejegening gaat het nooit om een recht (daarop). Zonder positief belang is er geen recht.

Er is dus geen recht op ongewenst, of ongevraagd doden; op ongewenst leven (van een ongewenste foetus); op slaan van kinderen door ouders of onderwijzers; op vloeken. Vloeken is geen recht, maar ook geen onrecht (!)

En er is ook geen recht op uitschelden, belachelijk maken, pijn doen, lichamelijk of geestelijk kwetsen, beschadigen, belasteren, bedriegen, bedreigen, beledigen. Beledigen is net als vloeken geen recht, maar ook geen onrecht.

Je hebt het recht iemand positief te beoordelen. Je hebt geen recht op negatieve beoordeling of belediging (dat is onzin), ook geen recht iemand te beledigen. En kritiek leveren, heb je het recht op kritiseren? Iemand of iets kritisch beoordelen of behandelen is niet negatief. Kritiek is niet bedoeld om iemand in de put te helpen, maar juist daaruit te laten klauteren en over de rand te laten kijken naar nieuwe inspiratie. Er bestaat geen recht op beledigen (negatief), wel op kritiseren (positief). Er bestaat ook geen recht op pijn doen tenzij pijn een onvermijdelijk bijverschijnsel is van op genezing gerichte behandeling. Beledigen is niet positief bedoeld en daarom geen recht. Dat is kritiek leveren wel.

Je hebt geen recht op beledigen maar je hebt wel, of moet krijgen, de vrijheid om te beledigen. Geen recht op, maar vrijheid om. Beledigen valt niet onder het strafrecht en is in die zin niet verboden of strafbaar, tenzij het gaat om smaad of laster. Beledigen is geen juridisch recht, of juridisch onrecht, maar een niet-juridisch bepaalde vrijheid van handelen. Absolute vrijheid bestaat niet, evenmin absolute rechten. Elk recht, elke vrijheid wordt ingeperkt door het recht en de vrijheid van anderen.

Vrijheid van expressie: kernwaarde van het vrijdenken?

Is vrijheid van expressie de kernwaarde van het vrijdenken? Of een van de kernwaarden?

Volgens jou hebben vrijdenkers moeite met hun eigen kernwaarde: vrijheid van expressie.

We moeten er van uitgaan dat de kernwaarden van het vrijdenken worden omschreven in de beginselverklaring, zoals die in elk maandblad De Vrijdenker staat afgedrukt.

In iets verkorte en vereenvoudigde vorm is vrijdenken:

- rationeel, ondogmatisch, controleerbaar denken over, en onderzoeken van, de werkelijkheid.
- verantwoordelijk, respectvol, solidair handelen (naar medemens, dier en milieu).
- uitgaan van het besef dat er na sterven geen enkele vorm van voortbestaan meer is van de gestorvene. (anders dan in de herinnering van de overlevenden).

Naar mijn en jouw idee ontbreken er twee kernwaarden in deze verklaring:

- bevorderen van vrijheid van meningsuiting en meningsvorming (m.i. is vrijheid van expressie te beperkt, daar ontbreekt de meningsvorming).
- bevorderen van kritiek op religie (omdat religie berust op collectieve waan en leidt tot indoctrinatie in opvoeding en onderwijs).

Strikt genomen hoeft vrijheid van expressie, (of vrijheid van meningsuiting en meningsvorming) en religiekritiek niet apart te worden genoemd omdat vrijheid van meningsuiting en meningsvorming en religiekritiek beschouwd kunnen worden als uitvloeisel van rationeel, ondogmatisch en controleerbaar denken over en onderzoeken van de werkelijkheid, zoals geformuleerd in de huidige beginselverklaring. Beter lijkt mij echter vrijheid van meningsuiting en meningsvorming en religiekritiek apart te benoemen).

We stuiten hier op twee fundamentele doelstellingen die niet apart in de beginselverklaring worden genoemd. Is het tijd een discussie hierover te starten?

Vrijmetselaar en atheïst zijn kan goed samen gaan

BERT KLAVER, (1946, Dalfsen) vrijmetselaar en vrijdenker

In *De Vrijdenker* van april j.l. las ik de column van onze voorzitter Anton van Hooff, waarin hij uitlegt waarom hij geen vrijmetselaar wordt. Een beetje flauw verhaal moet ik helaas vaststellen en ook met de verkeerde toon.

Wat moet ik met zijn negatieve benadering van Mat Herben? Ik begrijp dat Anton zich niet kan vinden in de politieke opvattingen (zijn ook de mijne niet!) van de heer Herben maar dat is nog geen vrijbrief om hem zo neer te zetten. Daarnaast is de heer Herben absoluut niet het prominente lid! Ik hoor zelden of nooit iets over deze broeder en vraag me dan ook af waarom Anton hem deze "titel" toe dicht.

Verder maakt Anton een karikatuur van de symboliek van de vrijmetselaars. Jammer, het is de club waar DVG deels uit voortkomt.

U begrijpt het al: ik ben al sinds 1994 vrijmetselaar en ook lid van DVG. Mijn loge heet Fides Mutua en is gevestigd te Zwolle. In de loop der tijd heb ik met enige regelmaat bouwstukken (zo noemt men in de vrijmetselarij een lezing of inleiding) opgeleverd die over de achterlijkheid van het fenomeen godsdienst gingen. Als een vis in het water voel ik mij als atheïst binnen de gelederen van de Orde van Vrijmetselaren in Nederland. Het is een tolerante club waar voor velen, behalve voor fundamentalisten, plaats is en waar men naar elkaar luistert en gepast respect toont. Ook voor mij als atheïst.

Het opperwezen, of de opperbouwmeester, waar Anton het over spreekt in zijn bijdrage, dat ben ik zelf; het is namelijk mijn geweten. Mijn geweten als atheïst en als vrijmetselaar.

En dan over die grappige afsluiting over de padvinderij aan het eind van zijn artikeltje: het is toeval maar padvinder was ik ook; heel lang geleden!!

In 1860 verscheen de eerste druk van de Max Havelaar, geschreven door ene Multatuli, waarin deze beweerde 147 verhandelingen te hebben geschreven ('het pak van Sjaalman'), waarvan hij de titels opsomt, over evenzoveel onderwerpen. Hij loog uiteraard.

Want wie is in staat een betoog met kennis van zaken te houden over zoveel onderwerpen? De dichter Jaap van den Born natuurlijk, die zijn tijd niet verdeed met aanpappen met vreemde vrouwen en het verbrassen van zijn geld aan speeltafels, zodat nu niet alleen de titels, maar eindelijk ook de verhandelingen bestaan.

Anderen over het werk van Jaap van den Born:

"God van de poëzie, bevrijd ons van zulke betweters!" - Gerrit Komrij

"Hij bracht voorwaar een monument tot stand!" - Drs. P

"Wie is Sjaalman?" - Charlotte Dijkstra

Het pak van Sjaalman

Jaap van den Born

ISBN 978-90-7092-48-7

Uitgeverij Liverse, Dordrecht

(Advertentie)

Zojuist verschenen

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen 1951) beidt zijn tijd

Half mei 1860 verscheen de eerste druk van de *Max Havelaar, of de koffiveilingen van de Nederlandsche Handelmaatschappij*, een opruiend boek, zogenaamd

geschreven door ene Multatuli, maar in werkelijkheid van de koloniaal Eduard Douwes Dekker.

In dit deels autobiografische werk ontmoet de hoofdpersoon, Batavus Droogstoppel – een man met een gezond sceptische houding – een aan lager wal geraakte jeugdviend (Multatuli), die hij de bijnaam ‘Sjaalman’ geeft en die hem een pak in bewaring geeft waarin een groot aantal manuscripten zit (147 om precies te zijn, nog afgezien van gedichten en romances in vreemde talen), waarvan alle titels opgesomd worden.

Deze bevatten de meest uiteenlopende onderwerpen op de meest uiteenlopende terreinen en zo wordt gesuggereerd dat Multatuli over al deze onderwerpen nagedacht had en er een verhandeling aan had gewijd.

Jaren later hield de schrijver nog vol dat dit echt waar was (in Idee 957), ja dat de lijst nog veel langer was en dat hij de koffer kwijt was geraakt (‘ik vermoed te Straatsburg’) waar deze papieren in zaten.

Hij wel.

‘Lang na m’n dood’, vervolgt hij, ‘zullen er in vele oorden der wereld koffers voor den dag komen, waarin de bewyzen liggen dat ik de waarheid zeg’. Welnu, deze koffers zijn nooit tevoorschijn gekomen, waarmee het bewijs geleverd is dat hij – en niet voor het eerst – loog. Geen mens was in de negentiende eeuw in staat een diepgravend betoog met kennis van zaken te houden over zoveel verschillende onderwerpen die stuk voor stuk een diep-gaande studie vereisten op dat speciale vakgebied.

Zo bestonden al deze opstellen enkel in de fantasie van Multatuli en pas honderdvierentwintig jaar later, in 1984, verscheen nummer 8/9/10 van *De Gids*, volledig gewijd aan Het pak

van Sjaalman, met 147 verhandelingen en opstellen over de onderwerpen uit dat pak, geschreven door evenzovele medewerkers, gekozen ‘op grond van mogelijke affiniteit met het aanbevolen onderwerp’.

Zo bestonden nu opeens weliswaar de verhandelingen wel, maar tevens was hiermee aangetoond dat ook in de twintigste eeuw geen persoon voorhanden was die in staat was met kennis van zaken over ál deze onderwerpen een doorwrochte verhandeling te schrijven.

Pas deze eeuw heeft, als gevolg van een onverwachte evolutionaire sprongvariant, zo iemand voortgebracht in de persoon van de Nijmeegse dichter Jaap van den Born. Over alle onderwerpen op de lijst heeft hij diep nagedacht en er niet alleen een geniale, van kennis van zaken getuigende gedachte over geformuleerd, maar dit ook nog eens in fatsoenlijk rijmende gedichten in de vorm van het elegante elftal. Hij verzamelde die kennis uit dikke boeken en wil deze rijkdom graag met u delen.

Uitgeverij Liverse is bijzonder trots op deze uitgave, waarmee het genie van de dichter, door hemzelf in familiekring al jaren uitgedragen, nu ook in steeds ruimere kringen in het land bekend zal raken.

De dichter vroeg me hier een passende metafoor

in te voegen en droeg zelf het beeld aan van een steen die kringen veroorzaakt, na geworpen te zijn in een stille vijver.

Een vijver waarmee de vaderlandse letterkunde dan aangeduid zou zijn en praktisch alle takken van wetenschap. Maar ik ben geen poëet, slechts een eenvoudige uitgever en zou niet weten hoe dit te verwoorden. Ook zonder zo’n beeld ben ik ervan overtuigd dat dit boek zal inslaan als een bom.

De uitgever.

God bestaat, reken maar!

HANS LOUIS KOEKOEK (Rotterdam 1935) filmer en schrijver, publiceerde onder meer *Ongelovige verhalen*; zie ook www.hanskoekoek.nl

God bestaat, dat acht ik nu bewezen. Het licht is bij mij aangegaan. Duidelijkheid en helderheid overstralen iedere sceptische gedachte. Wie kan deduceren en combineren kan niet om de feiten heen.

Laten we bij het goede begin beginnen. Ooit stond er op de zijkant van de harde Nederlandse gulden gegraveerd: *God zij met ons*. Economen en geestelijken polemiseerden in die tijd wat af. De kernvraag was: als je meer guldens had dan een ander, was god dan ook meer op de hand van de rijke bezitter? Het antwoord is nooit helemaal helder geworden, maar men neigde er toch toe de stelling: 'hoe meer guldens in de portemonnee, hoe meer god achter je staat', als juist te aanvaarden. Immers, men kan niet om de praktijk heen, het ging statistisch gezien met de rijken beduidend beter dan met de armen. De rijken konden zich meer permitteren, hadden een leuker leven, waren gezonder en werden ouder. Voor de economen was de vraag daarmee afdoende beantwoord, de geestelijken weifelden. De recente wereldwijde depressie of recessie stelt achteraf de toenmalige economen nog eens in het gelijk. Het is goed dat te beseffen. Bij de omwisseling van de gulden naar de euro is de zinsnede '*God zij met ons*' niet gehandhaafd. Het staat er gewoon niet op! Niks, naks! Een onbegrijpelijke misser! Een blunder van de eerste orde! Terecht, dat god dat niet pikte! Zijn liefde voor de mens kent ook grenzen.

Resultaat: de financiële wereld wankelt, banken failliet, bedrijven failliet, in alle landen massa's werklozen, hypotheekschulden, mensen wonen in dozen, armoede wat de pot schaft. Een willekeurig wereldburger heeft buitengewoon veel geluk als de crisis slechts zijn consumentenvertrouwen heeft aangetast. De angst zit er goed in. Keert mijn pensioen straks nog wel uit? Gaan mijn laatste centjes straks met de bank mee ten onder?

Hoe lossen we deze dramatische crisis op? Het antwoord is uitermate simpel. Luister níét naar Obama, Bos, Wellink, Zalm en die alles wetende televisie-economen. Laten we de fout herstellen. Zet '*God zij met ons*' op de euro en hij zal het tij keren!

Toen ik jong was; was mijn levensdoel het erven. Nu ik oud ben ... sterven

Sander Brouwer (anderS B..rouwer) s.brouwer904@chello.nl

't Is Niks

PETER VAN VELZEN (1950 Amstelveen) Software Engineer bij Raet BV

Toen ik – na zes weken vakantie in Thailand – in ons maandblad het artikel “De bestaanszin van Zijn en Niets” van Fons Tel las,

begreep ik er in eerste instantie niets van, en ik heb lang na moeten denken, voordat ik er wat van meende te begrijpen. Ik denk dat ik net als Victor Onrust en Jan van der Gaag in een eerder artikel, die eerste keer niet hetzelfde heb gelezen als wat Fons dacht te hebben geschreven. Dat gebeurt wel vaker met filosofische overpeinzingen, vermoed ik.

Om er iets van te begrijpen, moest ik terug naar het begin, en alle filosofie begint natuurlijk met Plato.

Plato is de oudste – mij bekende – denker, die duidelijk onderscheidt maakte tussen zintuigelijke waarnemingen en ideeën, en dat verschil is uiteraard van belang. Weliswaar kennen wij eigenlijk alleen maar ideeën over zintuigelijke waarnemingen (“meningen” noemde Plato die), maar desalniettemin verschillen die sterk van zuivere ideeën. Ze kunnen namelijk wel of niet – in de waarneembare werkelijkheid – bestaan. Zuivere Ideeën bestaan per definitie. Een idee dat niet bestaat in de wereld van de ideeën, dat kennen wij niet. Ideeën die niet bestaan in de waarneembare werkelijkheid zijn er echter legio: gewichtloze ophangdraden, puntmassa’s, een perpetuum mobile, er zijn er genoeg.

Natuurlijk heeft Fons Tel het niet over de waarneembare werkelijkheid. Dat is uit het tweede woord van de titel van zijn artikel direct duidelijk. “Bestaanszin” bestaat daarin immers niet en “niets” evenmin. Toch lijkt er nog meer aan de hand. Er is namelijk ook nog een verschil tussen de betekenis van een woord, en ons gebruik daarvan, en ik heb uiteindelijk vastgesteld, dat het dat gebruik is waar het artikel daadwerkelijk over gaat.

Maar laten we niet aan de betekenis voorbij gaan. Want die is zeker zo interessant. Wat betekent “zijn”? Tot mijn verbazing ontdekte ik dat “zijn” een vorm van “hebben” is. 1^e: Een eigenschap hebben: Het huis is wit betekent in feite: Het huis heeft de eigenschap om zichtbaar licht in alle golflengtes uitstekend te weerkaatsen. 2^e: Relaties

hebben: “Jan is een criticus van Fons” 3^e: Een plaats hebben: “Jan is in het huis”. Van die drie is de eigenschap de meest essentiële, want iets dat geen eigenschappen heeft, kan ook in de wereld van de ideeën niet bestaan. (het kan niet Zijn). “Zijn” zonder meer betekent dus: “Het hebben van enige eigenschap”.

De betekenis van “niets” is een hele andere. “Niet enig ding”. Daarmee kan Niets niet zijn, het kan alleen iets niet zijn.

Er zijn echter geen twee denkers – ook geen twee vrijdenkers – of ze geven de woorden een verschillende betekenis. Dat blijkt al direct met de definitie van Jan Bontje van “Zijn” (met een hoofdletter) “Het eens en voor altijd zichzelf gelijk en genoeg zonder dit te weten”. Volgens mij heeft Bontje het hier niet over “zijn” maar over “blijven” en geldt de definitie per definitie niet voor mensen.

Desalniettemin lijkt het dat Herakleitos (ik vermoed dezelfde man die ik als Heraclites ken), een soortgelijke definitie gebruikt, als hij beweert “Niets is, alles wordt” Als het inderdaad de Heraclites is die ik ken, dan bedoelde hij daar ongetwijfeld mee: ‘Niets blijft, alles verandert’. Waarbij “alles wordt” niet het resultaat is van het samenvallen van zijn en niets – zoals Fons Tel beweert – maar waar “alles verandert” de positieve wijze is om “niets blijft” te zeggen. In de letterlijke betekenis zou “niets is” immers betekenen “geen enkel ding heeft eigenschappen”. Hetgeen duidelijk niet waar is, aangezien het artikel waar dit allemaal over gaat de eigenschap heeft dat het van Fons is. “Alles wordt” zou betekenen “alles krijgt eigenschappen”, maar om eigenschappen te krijgen moet iets om te beginnen al bestaan. Wat het wel voor het eerst kan krijgen is een identiteit. Een identiteit is een naam (een idee dus) die wij toekennen aan een object (of aan een idee). De fysieke samenstelling van een object, kan vervolgens totaal veranderen, maar zolang de eigenschappen aanwezig blijven die wij met de identiteit associëren, blijft het dezelfde naam dragen. Fons is niet de materie waaruit hij vandaag bestaat, maar die specifieke materie (op elk moment kan dat andere materie zijn) die de eigenschappen bezit, die wij aanduiden met Fons. Fons “Wordt” zuiver doordat we hem benoemen,

en nergens anders door. De materie die wij Fons noemen bestond altijd al, want ze had altijd al eigenschappen; alleen niet altijd de eigenschap “Fons”). Hetzelfde geldt voor een Idee dat wij “Zijn” noemen. Daarvan verandert de samenstelling niet alleen met de tijd, maar zelfs met de persoon. Het krijgt immers bij Jan Bontje eigenschappen die het elders (bij mij in elk geval) ontbeert.

Ik vermoed dat de definities die Fons Tel stiekum aan “Zijn” en “Niets” heeft gegeven, in feite “bestaan” en “niet bestaan” zijn. “Zijn” en “niet Zijn” dus, maar de meesten zullen “Niets” interpreteren als “datgene dat niet is” en daarmee ontstaat natuurlijk flink wat verwarring. En dan moet men eerst al begrepen hebben, dat het niet

over de waarneembare werkelijkheid gaat (waar “niets” geen plaats heeft, en “Niet zijn” al evenmin), maar over de ideeënwereld, en dan met name over het gebruik daarvan. Je kunt inderdaad niet zinnig over “Zijn” spreken, als je niet begrijpt, wat “Niet zijn” eigenlijk inhoudt en andersom geldt hetzelfde. Anders begrijp je niet wat mijn zwager (een amateurvoetbalscheidsrechter) bedoelde toen hij – na het in de herhaling aanschouwen van een botsing tussen een Ajax-speler en een PSV-speler, waar de dienstdoende arbiter zijns inziens ten onrechte een vrije trap voor Ajax gaf – zei “Het is niks”. Je zult toch echt eerst moeten weten wat het dan wel had kunnen zijn (een overtreding).

Terug naar AF?

ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer, hoofdredacteur De Vrijdenker en voorzitter van het bestuur van Stichting De Einder

In de Volkskrant van 20 maart jongstleden betogen Anne-Mei The en Hans Wansink dat het gesprek over de angst voor de dood tot een particulier gesprek is geworden terwijl het een sociaal en cultureel probleem is. Oftewel: de laatste fase van het leven gaat ons allemaal aan. Zij suggereren in hun artikel dat het zelfgekozen levenseinde rechtstreeks voortvloeit uit de angst voor de dood. Dat is echter een misvatting en wanneer op basis van dit uitgangspunt een maatschappelijke en politieke discussie gevoerd gaat worden, blijven velen – net als nu – in de kou staan.

De verbreding van de discussie die The en Wansink voorstaan leidt de aandacht af van waar het bij zelfbeschikking allemaal om draait: het autonome individu bepaalt uiteindelijk zelf hoe het leven geleefd moet worden en ook hoe het leven zijn einde vindt. Zelfbeschikking kan inhouden dat iemand zonder ingrijpen voortleeft tot het lichaam het begeeft. Maar zelfbeschikking kan ook inhouden dat men dat moment niet afwacht en eerder uitstapt. The en Wansink doen het nu voorkomen alsof die wens tot eerder uitstappen niets anders is dan een vlucht voor angst. Angst voor de naderende dood, angst voor

lijden, angst om de omgeving tot last te zijn. Ongetwijfeld zullen mensen met dit soort angsten geconfronteerd worden maar we moeten ver weg blijven van de vooronderstelling dat het zelfgekozen levenseinde een laf of angstvallig genomen besluit zou zijn. Het tegendeel is het geval.

Stichting De Einder beijvert zich voor het schrappen van artikel 294 lid 2 uit het Wetboek van Strafrecht dat hulp bij zelfdoding strafbaar stelt. Wij streven naar een samenleving waarin het zelfbeschikkingsrecht van het autonome individu erkend en gerespecteerd wordt. Er is een landelijk netwerk van met de stichting samenwerkende counselors. Deze counselors bieden non-directieve begeleiding aan mensen die zich voor willen bereiden op een zelfgekozen dood. Wij weten uit ruime ervaring – de stichting bestaat sedert 1995 – dat mensen die tot een zelfgekozen levenseinde besluiten, daar zeer lang en goed over nagedacht hebben. The en Wansink baseren zich vooral op het initiatief *Uit vrije wil* en dat is problematisch. De werkelijkheid is immers ruimer en breder dan in dit initiatief wordt voorgesteld. “Maar het blijft een ander die het verrijkende vuile werk moet doen” schrijven The en Wansink vilein. De werkelijkheid zoals wij die kennen is

echter dat mensen een goede begeleiding wensen voordat zij de uiterste consequentie van hun stellig voornemen ten uitvoer brengen: zij verzamelen zelf de vereiste medicijnen, bereiden deze zelf en nemen deze zelf in. De counselor verstrekt informatie, geeft voorlichting, betreft waar mogelijk de directe omgeving en de dierbare naasten van de cliënt in het proces dat uiteindelijk zal leiden tot een zelfgekozen levenseinde.

Wij hebben er geen problemen mee wanneer mensen zich liever richten op verbetering van de kwaliteit van de zorg. Ook The en Wansink doen dat en wij kunnen ons zonder enig voorbehoud vinden in al hun aanbevelingen ter zake. Maar het komt wrang en tendentius over wanneer er op een doelbewust negatieve wijze over de zelfgekozen dood geschreven wordt. Sterker nog: The en Wansink betogen dat “het hele vertoog van de zelfbeschikking als zodanig het zicht belemmert op de maatschappelijke context van die heel reële angst voor straks”. Deze oneliner wordt in het geheel niet onderbouwd. Wel een verhandeling over de kwaliteit van de zorg, zoals we dat ook van de SP kennen. Wat The en Wansink eigenlijk zeggen is: ja, je bent wel een individu maar als je aan de laatste levensfase begint, ben je primair een lid van de samenleving die jou op humane wijze naar het einde toe verzorgt. Kennelijk ben je vanaf dat moment – als je 60 bent? Als je 70 bent? Als je naar het verpleegtehuis moet? – niet langer een individu dat zelf wel bepaalt tot waar en wanneer.

Wat wij de SP en nu ook Wansink en The verwijten is dat zij de discussie over het zelfbeschikkingsrecht uit de weg gaan en geheel inzetten op kwaliteitsverbetering in de zorg. Maar zelfs wanneer die zorg eindelijk het niveau heeft bereikt dat wenselijk zou zijn voor een humane

samenleving, ook dan zullen er mensen zijn die de gang naar dat moderne topkwaliteitsverpleegtehuis niet willen maken. Deze mensen hebben diverse redenen: zij vinden hun leven voltooid, zij zien zich geconfronteerd met naderende dementie en willen het verlies van hun persoonlijke waardigheid en zelfbewustzijn niet afwachten, of zij lijden aan het leven. En dat hoeven dus bepaald niet alleen maar 70-plussers te zijn.

Stichting De Einder en de met haar samenwerkende counselors nemen deze mensen serieus. Nee, zeggen The en Wansink, een maatschappelijk vraagstuk wordt gereduceerd tot individuele stress van verzorgenden en particuliere ellende van bewoners met medicijnen als surrogaatoplossing. Dat is toch een sterk staaltje van Umwertung aller Werte. Hier wordt het zelfbeschikkingsrecht teruggebracht tot het recht om te lijden. En omdat de omgeving daar ook last van heeft, mag dat autonome individu niet langer zelf beslissen. Hoe bevoogdend kun je zijn?

In plaats van deze betutteling kiezen stichting De Einder en de met de stichting samenwerkende counselors voor een heel andere benadering. Ervaren en gecertificeerde counselors staan hulpvragers op een non-directieve wijze bij in de laatste levensfase en stellen de hulpvrager zodoende in staat op een humane en waardige manier de zelfgekozen dood te verwerkelijken. Wij dragen zorg voor een opleidingstraject voor counselors waar kwaliteitsborging centraal staat. Wij kennen een klachtenregeling onder extern onafhankelijk voorzitterschap. Maar wat het allerbelangrijkste is: wij nemen de individuele mens serieus. En laten we daarbij vooral niet vergeten: het verkrijgen van een recht is nooit en te nimmer een plicht tot consumptie van dat recht.

De voorzitter van stichting De Einder.

Andere mensen zijn grapjes van het toeval.

Sander Brouwer (anderS B..rouwer) s.brouwer904@chello.nl

Opvoeden zonder waan

Vrijdenkersdag 2010

29 mei in de Universiteit van Humanistiek,
Kromme Nieuwegracht 29, Utrecht

PROGRAMMA

10.00 u inloop met koffie en vertoning van beeldmateriaal

11.00 u **opening door de DVG-voorzitter Anton van Hooff: *Waar maken we ons druk om?***

11.15 u **Bas Haring, *Opvoeden in/tot vrijheid***. Prof. Dr. Sebastiaan Haring is filosoof, hoogleraar in Leiden met de leeropdracht 'publiek begrip van wetenschap', informaticus, schrijver van kinderboeken en [populairwetenschappelijk](#) werk, televisiepresentator bij de [RVU](#) en columnist, o.a. van De Volkskrant.

12.15 u **gesproken column door Floris van den Berg**, filosoof, bestuurlid DVG en auteur van diverse boeken over atheïsme en verantwoord omgaan met de wereld.

12.30 u lunch en vertoning beeldmateriaal

13.30 u **Maarten van Rossem, *Big History een totale geschiedenis van de wereld en de mens***. Prof. Dr. Maarten van Rossem was tot 2008 hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Daarnaast geeft hij uiting aan zijn opinies in alle beschikbare media

14.15 u **André Klukhuhn *Humboldtuniversiteit of Haute École?*** Dr. André Klukhuhn begon zijn loopbaan als fysisch chemicus, maar keerde zich van zijn vakgebied af toen hij zich bewust werd van de militaire invloed op het onderzoek. Dertig jaar werkte hij bij het Studium Generale van de Universiteit Utrecht. Hij ontwikkelde zich tot filosoof en publicist (HP/De Tijd, Maatstaf).

15.15 u **Frans Bijlsma over een nieuw godloos kinderboek**

en theepauze

15.45 u **Alexandra Bronsveld, *Humanistisch Vormingsonderwijs***

16.15 u **onderwijspolitiek forum**, ingeleid door Rob Tielman. Leden: Floris van den Berg, diverse sprekers en onderwijs politici (Ronald Plasterk heeft onze uitnodiging nog in beraad)

17.00 u borrel en vertoning beeldmateriaal

Aanmelden: Maak € 25, - (als niet-lid € 30, als student € 20,-) over naar de bankrekening 274551 t.n.v. Penningmeester De Vrije Gedachte, Amsterdam en bevestig je aanmelding per e-mail vrijdenkersdag2010@gmail.com

Over vegangelisme

MARCEL KLEIN (1972, Stadskanaal) ondernemer

'Vegangelist.' Het is een term die ik enige jaren geleden heb bedacht voor vegetariërs en veganisten met een missie-drang die door veel mensen als prekerig en drammerig

wordt ervaren (zoals een evangelist). Men kan ze vaak herkennen aan emotionele tirades waarin vleeseters en veehouders vergeleken worden met 'nazi's', 'kampbeulen', 'massamoordenaars', 'genocide-plegers', 'verkrachters', en nog meer fraais.

Omdat critici van het vegangelisme vaak het verwijt krijgen voorgeschoteld dat ze wel vleeseters zullen zijn die uit frustratie of verborgen schuldgevoel schrijven (nog een kenmerk van vegangelisme), wil ik meteen melden dat ik zelf vegetariër ben en eveneens jarenlang veganist ben geweest. In die vroege veganistische jaren heb ik zelf ook met verve het vegangelie verkondigd, maar later ontdekte ik dat één van de belangrijkste argumenten van de vegangelist (de enige reden waarom men geheel vegetarisch of veganistisch zou moeten gaan leven) bij nader inzien niet bijster veel gewicht in de schaal legt.

Voor de nuance lijkt het me goed om eerst even stil te staan bij enkele punten waarin ik de vegetarische missionaris volmondig gelijk geef. Er is een groot probleem met de voedselverdeling in deze wereld, die voor een deel samenhangt met de buitensporige vis- en vleesconsumptie van de rijkere landen. Dieren moeten vele keren hun gewicht in plantaardige voedingsmiddelen opeten voor ze geslacht kunnen worden hetgeen inefficiënt is, en de visstand wordt bedreigd door overbevissing. De bio-industrie zorgt tevens voor milieuproblemen zoals overbemesting. Een vegetarische levenswijze kan heel gezond zijn, en óók een veganist hoeft tegenwoordig niet echt bang meer te zijn voor tekorten. Extra vitaminen en mineralen worden tegenwoordig aan een zeer breed scala van voedingsmiddelen toegevoegd (ook de beruchte b12, een vitamine die vrijwel niet in plantaardige voedingsmiddelen voorkomt en daarom voor veganisten een probleem zou kunnen vormen); van

halvarines, ontbijtgranen, sojamelk en allerlei vormen van imitatievlees, tot vruchtensappen en energiedrankjes. En als men dan nog twijfelt dan zijn er altijd nog voedingsupplementen verkrijgbaar.

Maar hoe juist deze argumenten ook zijn, het zijn geen redenen waarom men geheel vegetarisch, laat staan veganistisch zou moeten leven. Het zou absurd zijn om te veronderstellen dat iemand die af en toe een biefstukje eet ongezond zou leven. Het ongezonde zit hem niet in dat biefstukje maar in de buitensporige consumptie van vlees en junkfood. Wie gezond wil leven (en dan spreek ik over de gemiddelde bewoner van het rijke deel van de wereld) zou er hooguit verstandig aan doen om te minderen met het eten van vlees, maar het is geenszins nodig om vegetariër of veganist te worden.

Ditzelfde geldt ook voor de argumenten die betrekking hebben op milieuproblematiek en het wereldvoedselvraagstuk. Het vlees eten is niet zozeer de oorzaak van deze problemen want mensachtigen eten al vlees sinds het Pliocene. Het is de mate waarin het wordt gegeten en de manier waarop het wordt geproduceerd die voor problemen zorgen (in combinatie met overbevolking). Het rijke deel van de wereld zou behoorlijk moeten minderen en wellicht voor een groot deel over moeten gaan tot een andere wijze van produceren, maar men hoeft niet volledig te stoppen met het eten van vlees.

Er is eigenlijk slechts één reden om geheel vegetariër of veganist te worden (medische redenen en religieuze spijswetten laat ik hier begrijpelijkerwijs buiten beschouwing). De enige reden die ik kan bedenken, en dat is de reden waarom ik zelf nagenoeg geen vlees eet, komt voort uit een gevoel van medelijden, of misschien beter gezegd, mededogen voor andere levensvormen (ik heb zelfs jarenlang moeite gehad met het afzagen van boomtakken of het doodslaan van vliegen). Maar dergelijke gevoelens worden niet door iedereen herkend. Sommige mensen herkennen deze helemaal niet bij zichzelf, en veel mensen slechts gedeeltelijk. Hoewel ieder gevoel van medelijden of mededogen subjectief kan worden genoemd, geldt dit zeker als het gaat om dieren die niet tot onze

soort behoren. Ik kan geen rationele argumenten aanvoeren waarom een ander evenveel mededogen voor dieren zou moeten voelen als ik. En emotionele argumenten die een beroep doen op onze empathische vermogens hebben in een discussie over mensenrechten doorgaans meer effect dan wanneer het dierenrechten betreft, omdat een zeer groot deel van de mensen die gevoelens dáár wél herkent; mensen behoren immers tot onze eigen soort.

Enig draagvlak is er nog wel voor het bestrijden van misstanden in de bio-industrie, voor acties tegen stieren- en hondengevechten, tegen halal/kosher slachten, tegen het houden van kistkalveren of tegen legbatterijen. Maar wie zich bezighoudt met bekeringscampagnes voor het veganisme – vooral als daarin andersdenkenden worden vergeleken met nazi's en kampbeulen – bevindt zich waarschijnlijk op een heilloze weg. Veel vegangelisten lijken te streven naar een utopisch toekomstideaal waarin de gehele wereldbevolking overgaat tot het vegetarisme of veganisme. Ik geloof niet dat dit ooit zal gebeuren. Waarom niet? Omdat het in de natuur niet vanzelfsprekend is dat diersoorten veel mededogen voelen voor wezens die niet tot hun

eigen soort behoren; zeker niet de diersoorten die gedurende langere perioden van hun evolutie hebben gejaagd en vlees hebben gegeten. Vanuit emotioneel gezichtspunt is er voor velen weinig verschil tussen een kip en een tomaat; het is voedsel, meer niet. Men herkent deze gevoelens van mededogen niet of hooguit in mindere mate. Het is alsof je de kat wilt leren om geen vliegen, vogels of ratten te eten.

Zelf heb ik geleerd dat het verder allemaal ook maar betrekkelijk is. Zelfs toen ik volledig veganistisch leefde doodde ik iedere dag vele spinnen, insecten en ontelbaar veel eencelligen; simpelweg door ze te vertrappen onder mijn canvas schoenen. Veel van de veganistische voedingsmiddelen die ik kocht (maar ook andere consumptiegoederen) hadden lange wegen afgelegd in vrachtwagens, schepen of vliegtuigen, die naast de nodige vervuiling die ze veroorzaakten ook duizenden vogels, zoogdieren, insecten en vissen hebben verpletterd onder wielen en verscheurd in turbines en scheepsschroeven. Als een vleeseter schuldig is aan massamoord dan ben ik dat ook.

JAAP VAN DEN BORN (Nijmegen 1951) beidt zijn tijd

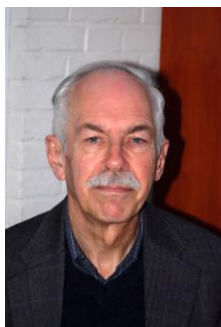
Don Bosco

'Kniel knaap! En kus dit kruis!
Baardloze jongeren
werden met mantels
der liefde bedekt

Onder zo'n donkere
Salesianenpij
was de ontvangst echter
niet onbevlekt

Het onderzoek

FRANS BIJLSMA (1938) is rustend medisch specialist en oud-redacteur van De Vrijdenker

Het moest er maar eens van komen, vond Joris Nugter. Als het waar zou zijn, dat van die kabouters die 's nachts huishoudelijke klussen voor je opknaptten ... Gekheid natuurlijk, maar er waren

onlangs oeroude resten van heel kleine mensjes gevonden op Flores, in Indonesië, en er konden nazaten van zijn. Afgezien daarvan had je ook nu nog kleine mensvormen door dwerggroei en zo. En hoe zat het echt met graancirkels, telepatie, het monster van Loch Ness en meer van dat geheimzinnigs? Zijn besluit stond vast. Hij ging op onderzoek uit.

Al na een paar honderd meter kwam hij op een vrije dag bij een grote loods. Daarbuiten stonden tientallen beelden van namaaksteen: naakte vrouwen in bevallige houdingen, een jongeman met een druiventros, honden, kikkers, herten, paarden, cupido's, een leeuw met vleugels – maar geen kabouters. De zon scheen, het was aangenaam weer. Er liep een man rond die de indruk maakte de eigenaar te zijn, of in elk geval iemand die daar werkte en met de verkoop hielp. Joris ging op hem af en vroeg: "Eh ... bestaan er kabouters?"

"Zeker, meneer", antwoordde de man. "Komt u maar mee. Hierlangs graag." De man ging hem voor, de loods in, en opende een deur. Wat Joris toen zag verbijsterde hem. Rijen en rijen kabouters stonden daar, soms met de egaal grijze tint van de nepsteen, maar meestal fel gekleurd, van handgroot tot heuphoogte. Sommige zaten op een paddenstoel, andere hanteerden een hark. De rijen waren bijna onafzienbaar.

"Ja, prachtig", zei Joris, onder de indruk. "Maar bestaan er ook echte, levende? Ik bedoel, die 's nachts je huis schoonmaken, als je een paar appelflappen voor ze neerlegt."

De man keek hem aan met de blik van iemand die begint te vermoeden dat zijn gesprekspartner een psychiatrische patiënt is. "Wat denkt u zelf?" vroeg hij. Hij moest ervaring hebben in die branche.

"Ja, eh, nee, eigenlijk ..." zei Joris.

't Is allemaal fantasie", antwoordde de man. "Maar zijn ze niet mooi? En iedereen weet toch maar meteen dat het kabouters zijn." "Zeker", zei Joris, "dank u wel." En hij ging verder, tot hij bij een groot open veld kwam. Bouwland, dat was duidelijk. Er stond rogge op. Vanaf de weg langs het roggeveld was iets vreemds te zien. Een eind naar het midden toe liep een langwerpige onderbreking, een soort discontinuïteit in het opstaand gewas evenwijdig aan de weg. Begin en einde ervan waren niet goed te zien. Daarom sloeg hij een karrenspoor in dat haaks op de weg uitkwam. Hier en daar was het bultig en hobbelig, zodat hij op een enkel plekje wat hoger stond en meer overzicht had. De open strook in de rogge liep aan de uiteinden rond weg en strekte zich een flink eind uit. Vanuit de lucht zou je het beter kunnen zien. Een graancirkel! En waar hij er het dichtst bij stond rook hij een vleugje van vers gemaaide halmen. Hij keek verbaasd om zich heen.

Het was stil en zonnig. Een enkele vogel was te horen, en soms wat vaag geritsel op de grond. Heel in de verte hoorde hij een automotor en een dof bonk-bonk op het oneffen pad, als van een zware maai- of dorsmachine die op een aanhanger werd meegevoerd. En daar bovenuit hoorde hij luid lachen, jonge kerels op het geluid afgaande. Hij wist genoeg.

Eerst maar eens wat eten en drinken. Daar wist je tenminste zeker van dat het voor de instandhouding van je lichaam zorgde en honger en dorst stilde. Straks, om twee uur, begon het spreekuur van de paragnost, helderziende of hoe hij zich maar noemen wilde, die Joris graag een bezoek wilde brengen.

Daar aangekomen, niet ver van zijn huis, belde Joris aan. De voordeur ging met een klik open en een half openstaande deur leidde naar een soort wachtkamer, waar twee vrouwen zaten die hem vriendelijk toeknikten. Ook zat er een receptioniste – assistente? – die zijn naam en adres wilde weten. De kosten waren 50 euro, vooruit te voldoen. Ze toetste de gegevens in, liet een printer ratelen en gaf hem een keurige kwitantie.

Het zou wel even duren, dacht hij, maar de tijd viel te korten met een keur aan brochures, folders en tijdschriften die op tafeltjes verspreid lagen. Het was me nogal wat. Astrologie, reïncarnatie, schreeuwtherapie. Aura's. Bioresonantie. Acupunctuur. Transcendente meditatie. Natuurgenezers. Bach-bloesemtherapie. Voetzoolreflexen. Feng Shui. Shiatsu. Homeopathie. Iriscopie. UFO's. Stonehenge. Wicca. Moermandieet. Alles bijeengenomen waren er misschien wel meer mensen in werkzaam dan bij Shell en Exxon samen. Eindelijk was hij aan de beurt. De paragnost, de man die het tweede gezicht heette te hebben, kwam hem zelf halen en ging hem voor naar een aangrenzende kamer. Ze gingen in gemakkelijke stoelen zitten. De man was wat gezet en van een moeilijk te schatten leeftijd. Hij had onrustige ogen.

"Ziezo, meneer Nugter", zei de man. Hij keek hem nu wel strak aan. "U woont hier in de buurt. Maar daarvoor hoeft u geen helderziende te zijn, haha. Dat weet ik van mijn assistente." Joris grijnsde even met hem mee. Hij vond hem sympathiek. "En u rijdt in een rode Mitsubishi Colt. Ik heb u wel eens langs zien komen. Wat kan ik voor u doen? U weet, ik kan u helpen met levensmoeilijkheden, maar we kunnen ook samen naar de toekomst kijken."

"Dat laatste graag", antwoordde Joris.

"Goed, maar eerst iets meer over uw persoon", zei de man. Weer werd zijn blik strak op Joris gevestigd.

"U bent technisch ambtenaar bij het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht. U bent gescheiden en u woont alleen. U bent volleybalcoach, hoofdklasse. U houdt van inktvis en spruitjes."

Joris was verbluft. Voor hij goed en wel kon reageren werd de man even door zijn assistente weggeroepen, waarna Joris zijn blik wat liet ronddwalen. Op een apart tafeltje naast 's mans bureau stond een computer, ingeschakeld zo te zien en stand-by. Ineens zag hij een kans. Hij stond snel op, liep er heen en beroerde de linker muisknop. Het scherm floepte aan en er verscheen ... van alles over hemzelf, gevonden door Google. Een oud interview in het streekblad, sportverslagen en nog veel meer, tot jaren geleden. Aha, dus zo kwam de man aan zijn kennis. Een paar seconden waren genoeg. Joris zette het scherm weer op zwart. Hij besloot niets te laten merken.

Hij zat net weer in zijn stoel toen de man terugkwam. "Goed, meneer Nugter", zei hij. "Uw toekomst. Zal ik de tarotkaarten uitleggen?" "Prima", zei Joris. Al gauw lagen de kaarten op een salontafel.

"Ai", zei de man. "U zult binnen een jaar de liefde van uw leven ontmoeten. Maar er is ook ander nieuws. Er staat u een ernstige ziekte te wachten. Als ik u was zou ik bij de eerste ongewone verschijnselen naar een dokter gaan." "Zeker", zei Joris. "Dat lijkt me niet onverstandig."

Zo praatten ze nog wat heen en weer. Daarna was het consult geëindigd, ze namen afscheid. Op straat dacht hij na over de voorspelling en vooral over die ernstige ziekte.

Wacht eens, dat gold voor meer dan de helft van alle Nederlanders. Een grote kans dus. Maar er zat ook een contradictie in, want als er tijdig werd ingegrepen kreeg die ziekte geen kans en kwam de voorspelling niet uit. Kwam die wel uit en stierf je eraan, dan was het gewoon "bad luck". Als dat van die grote liefde nu maar uitkwam ... Niet onder de indruk van de paragnost en zijn gaven, alleen van zijn vermogen mensen geld uit de zak te kloppen, ging hij zijn vaste café binnen. Aan de leestafel sloeg hij een krant open. Er stond een bericht in van een grafsteen die bewogen had. Van de winter was het geweest. Heus. Werkelijk. Met foto's erbij en verklaringen van ooggetuigen. Er waren al eerder berichten over geweest, stond erbij, en er waren verklaringen gegeven over het mysterieuze gebeuren: een dode die uit zijn kist was gekomen en ontsnappen wilde, geesten die verhaal kwamen halen, of vandalisme, een misplaatste grap, aardshokken? Maar de steen, een grote dekplaat die iets schuin lag, was loodzwaar en niet zomaar in beweging te krijgen. Het was wel steeds na een nacht met licht vriezend weer geweest. Onlangs was het raadsel opgelost en dat stond op pagina 7, binnenin. Net toen Joris dat wilde opslaan kwam een goede vriend van hem binnen en vergat hij dat te doen toen ze volop in gesprek raakten. Pas een paar dagen later herinnerde hij zich het bericht en het vervolg dat hij gemist had. Naspeuringen waren moeizaam, omdat hij niet meer wist in welke krant het had gestaan, maar uiteindelijk lukte het. De verklaring was ingenieus en lag niet voor de hand. Toch was het eigenlijk heel eenvoudig – als je het wist. Dat gold voor meer dingen in het leven.

Een fysicus had de zaak eens goed onderzocht. Het bleek dat er overdag ijs ontdooide dat precies in de capillaire spleten tussen de rechthoek van de grondstenen en de dekplaat zat. Dat proces ging lang door, tot 's nachts de dekplaat naar het laagste punt ging schuiven en de zaak daarna weer vastvroor. De combinatie van koude nachten met temperaturen onder het vriespunt en zon overdag was steeds aanwezig geweest. Deze verklaring was bevredigend, afdoende en – sterkste troef – reproduceerbaar.

Zijn volgende project was een spookhuis. Bestonden die dan? Jazeker. Dat wil zeggen, huizen waarin, bij voorkeur 's nachts, heel vreemde geluiden te horen waren. Een kermen, als van een gekwelde ziel, of iemand die vakkundig gemarteld werd, een huilend kind – geluiden die door verschillende mensen, onafhankelijk van elkaar, gehoord waren. Er werden dan tocht, koude luchtstromen en zo bij vermeld, maar dat kon inbeelding zijn.

In zijn eigen stad was er zo een. Het stond al jaren leeg, was onverkoopbaar precies om die reden. Eventuele gegadigden waren al gauw op de hoogte, ook als de makelaar erover zweeg. Een enkele maal waren de vreemde geluiden zelfs overdag te horen, als je binnen was, en niemand had het ooit goed onderzocht. Joris wou er het fijne van weten.

Via de makelaar had hij toestemming gekregen er te overnachten. Gewapend met een slaapzak, toiletartikelen, wat te eten en te drinken, krachtige zaklantaarns, een camera en een cassetterecorder – alle voorzieningen waren al geruime tijd afgesloten – bracht hij er zijn eerste nacht door. Hij hoorde en zag ... niets, niets bijzonders althans. Het was vrijwel windstil en de volle maan scheen door de gordijnloze ramen.

Een volgende nacht stond er meer wind, het was zwaar bewolkt, en jawel, tegen twaalf begon er iets of iemand te kermen. Het was een naargeestig geluid dat nog het meest leek op een dier dat gepijnigd wordt. Joris ging rond in het donkere huis. Ondanks uitvoerig schijnen met zijn felle lamp gelukte het hem niet een oorsprong te vinden en het geluid bleek bovendien heel moeilijk te localiseren. Dat is wel vaker zo met geluid, dat je alleen maar vaag een richting kunt bepalen. Zo ook nu.

Joris was niet overtuigd van het bestaan van spoken, maar je moest wel een materiële verklaring vinden voor wat je zag en hoorde. Dat lukte hem de derde nacht. Eindelijk, na langdurig zoeken – hij was inmiddels boos en geprikkeld

door slaapgebrek – vond hij de merkwaardige oorzaak. Naast een raam zat binnenin een kozijn een stukje hout los, dat als in een orgelpijp door de wind werd aangeblazen: de smalle holte eindigde bovenaan in de open lucht.

Een maand later liep hij opnieuw langs het huis. Een makelaarsaffiche meldde dat het verkocht was, en hij voelde een voldoening alsof hij zelf de eigenaar was geweest.

De dag daarna raakte hij, zo ineens als dat kan gaan, in discussie met een kroegvriendin over astrologie. Ze mochten elkaar graag, al geruime tijd, er was een zekere verbale intimiteit tussen hen, maar ook een stilzwijgende code nooit bij elkaar thuis te komen. Die astrologie was voor Joris een onvermoede kant van haar.

“Maar er bestaan helemaal geen sterrenbeelden”, zei hij, ietwat geprikkeld door haar naïviteit. “Wij geven een aantal sterren die we bij elkaar zien staan zomaar een naam. In werkelijkheid zijn ze soms vele lichtjaren van elkaar verwijderd. Zuiver toeval, zo'n constellatie.”

“Tot je dienst”, zei ze, “maar je weet waarschijnlijk dat de officiële sterrenkunde ook van die namen van sterrenbeelden gebruik maakt.”

“Dat is om praktische redenen”, antwoordde hij. “Alle hemelaars, net zoiets als vogelaars, kennen die namen en weten ze daardoor te vinden. Het zegt natuurlijk niets over het voorspellende of bepalende vermogen van zulke combinaties.”

“Waarom zouden ze niet?” was haar antwoord.

“De zon en de maan hebben toch ook invloed op onze dagelijkse gang van zaken?”

“Onmiskenbaar”, gaf hij toe. “Maar die staan wel heel veel dichterbij, en dan is het logisch dat zwaartekracht, licht, warmte en dergelijke werkzaam zijn. En nog iets: zo'n horoscoop is altijd gesteld in nogal algemene termen. “U bent impulsief”, bijvoorbeeld. Ja, dat dank je de koekoek. Ieder mens is wel eens impulsief. Zo zou ik je best willen zoenen, nu.”

“Ik jou ook, Joris”, zei ze. “Maar eerst moet ik je horoscoop trekken. Anders wordt het niets tussen ons.”

“Goed”, zei hij. Hij zag het als een soort gezelschapsspel. Bereidwillig gaf hij zijn geboortedatum, ja zelfs het uur van zijn geboorte deed er blijkbaar toe. “Een paar dagen”, zei ze, “dan heb ik het klaar. En wie weet ...”

“Geloof je in de voorspellende waarde ervan?” vroeg hij. “Als die er echt zou zijn ... nou, dan konden allerlei deskundigen wel inpakken.

Dan zou het echtscheidingspercentage flink moeten zakken, meer dan nu door mediators, psychiaters en zo bij elkaar. Dan kon men immers met horoscopen van te voren precies bepalen wie bij wie paste, en wie niet.”

“Het is natuurlijk niet het enige”, gaf ze toe.

“Maar het is wel heel belangrijk.”

Een kleine week later zag hij haar weer, in het vertrouwde café. Hij zette een stoel tegenover haar en ging zitten. “En?” vroeg hij, toch enigszins benieuwd.

Ze overhandigde hem twee velletjes papier met tekst en schema's, waar grillige lijnen doorheen liepen, sommige in kleur. “Het ziet er goed voor je uit”, zei ze volkomen ernstig. “Geboorte-uur, planeten, ascendant. Je karakter, je toekomst. Maar tussen ons kan het nooit wat worden.” Er kwam een glimlachje op haar gezicht dat hij niet kon duiden. De tekst van de horoscoop bevatte wat algemeenheden, en tevens een paar missers. Er waren ook enkele verbluffend rake vaststellingen bij. Nadat ze wat nagepraat en gedronken hadden vertrok hij. De horoscoop had hij haastig in een binnenzak gepropt. Een deel van zijn sympathie voor haar had plaats gemaakt voor onbegrip.

Zijn vakantie bracht Joris door in een niet zo heel ver, katholiek land. Daar werd hij als door een magneet aangetrokken tot een kerk waar zich een Mariabeeld bevond dat sinds kort nu en dan bloedige tranen hilde. Duizenden hadden het gezien en er waren foto's van, al zei dat laatste tegenwoordig niet veel meer. Hoe dan ook, hij wilde er het fijne van weten.

Toen Joris de kerk betrad overviel hem niet dat gevoel van eerbied en wijding dat de meeste mensen ervaren als ze binnegaan. Met religie had hij al lang afgerekend, hij bezag het eerder

antropologisch bij zijn gang door het halfduister van de zijbeuken. Er hingen grote schilderijen met gruwelijke voorstellingen. Nee, met abstracte zogenaamde hogere machten had hij niets, het ging hem meer om aardse fenomenen. Vooraan bij het altaar, daar stond ze. Het Mariabeeld, roomwit en fraai aangekleed, was ongeveer een meter hoog en had een prominente plaats gekregen. Ze keek recht het schip van de kerk in. Haar zoon hing achter haar aan zijn kruis tegen de muur.

Joris ging vlak voor het beeld staan. Vanwaar hij stond kon hij geen kanaaltjes in de ooghoeken bij de neus onderscheiden, maar nog dichterbij komen zou te veel opvallen. Desondanks moest zijn eigenlijke onderzoek nu plaatsvinden. Hij wachtte tot het bescheiden geloop van pastoor, kapelaan en bezoekers helemaal stilviel en besloot toen tot snelle actie.

Je grijpt een dame niet zomaar onder de rokken, ook geen gebeeldhouwde dame. Toch moest Joris wel. Hij schoof vlug het jurkje opzij en keek eens goed naar de achterkant. Het bovenste deel van haar welgevormde rug werd bedekt door een soort linnen onderlijfje, waarin, zag hij, twee minuscule plastic reservoirtjes met een donkerrode vloeistof zaten. Van hieruit liepen twee slangetjes omhoog. Maar zijn technisch inzicht vertelde hem ook dat een apparaatje op de reservoirtjes, een pompje eigenlijk, op afstand te bedienen was. Slim bedacht! Zo zag niemand een priester in de buurt en kon het beeld “spontaan” gaan wenen. Joris herschikte het jurkje en liep langzaam de kerk uit. Buiten scheen de zon boven de plezierige stad. Niets belette hem nu op te gaan in de veelvormige, verwarrende, overrompelende, gecompliceerde maar heel vaak helder te duiden werkelijkheid.

Benno Barnard aangevallen door moslims en journalle

ENNO NUY (1950, Aerdt) is ondernemer, hoofdredacteur De Vrijdenker en voorzitter van het bestuur van Stichting De Einder

Op woensdag 31 maart gaf de schrijver Benno Barnard een lezing aan de Antwerpse universiteit. De lezing droeg een prikkelende titel: “Leve God, weg met Allah”. Radicale moslims hadden geen belangstelling voor de inhoud want struikelden reeds over de titel en besloten het podium waar de schrijver zijn voordracht hield te bestormen. De politie, die uit veiligheidsoverwegingen aanwezig was, werkte de relschoppers naar buiten. Benno Barnard werd vervolgens met de dood bedreigd. Maar wat

misschien nog wel erger was: het Vlaams Belang zag in Barnard plots een medestander en rukte ter meerdere eer en glorie van zichzelf enkele opmerkingen van Barnard uit hun verband. En dat leidde er weer toe dat de linkse pers in België massaal over Barnard heen denderde.

Het zoveelste bewijs van een opgefokte samenleving, bevolkt door korte lontjes met een spanningsboog die inmiddels angstwekkend kort is geworden. Het moslimprotest werd ontstoken door een nieuwe Belgische groepering Sharia4Belgium genaamd. Naar verluidt onderhoudt deze groepering banden met Islam4UK. Maar zeker zo onaangenaam is de wijze waarop de schrijver in een deel van de Belgische pers werd bejegend. Ook in België neemt men elkaar voortdurend de maat en daarbij worden evenwicht en nuance nogal eens geslachtofferd.

Wij vroegen Benno Barnard toestemming om de ingekorte tekst van zijn lezing voor de Universiteit van Antwerpen alsmede zijn repliek aan het adres van het Belgische journaal integraal op te nemen in ons maandblad. Die toestemming heeft hij ons gegeven.

Leve God, weg met Allah

BENNO BARNARD (1954, Amsterdam) is een Nederlands dichter, essayist, toneelschrijver en vertaler. Hij woont sinds 1976 in België. Schrijver van onder meer *Eeuwrest*, *Uitgesteld Paradijs*, *Dichters van het Avondland* en *Een vage buitenlander*. Hij is de zoon van de dichter Willem Barnard die (ook) schrijft onder het pseudoniem Guillaume van der Graft.

Noot van de schrijver

Op verzoek van de redactie plaats ik hieronder enkele fragmenten uit mijn geaborteerde lezing voor de Vrijzinnige Dienst van de Universiteit Antwerpen. De titel is inderdaad een provocatie – zij het dat ik een publiek van middelbare vrijzinnigen dacht te provoceren. Intussen staat er naar mijn eigen idee niets in het onderstaande wat ik niet al eerder beweerd heb, maar herhaling is de dienaar van de waarheid. Ook van de leugen natuurlijk, maar die zult u elders moeten zoeken, in De Morgen bijvoorbeeld.

Proloog (vrij naar Shakespeare)

Ik waarschuw u, geachte toehoorders – ik ben niet gekomen om de vrijzinnigheid te prijzen, ik ben gekomen om haar fundamentele vergissing te begraven. Die denkfout luidt dat ‘religie’ de vijand is van iedere intellectuele onafhankelijkheid en geestelijke progressie. En de premisse van deze denkfout luidt dat je de erfenis van Mozes en Christus op soortgelijke wijze zou kunnen interpreteren als de erfenis van de Profeet.

Ik wil aantonen dat dit gevaarlijke onzin is, dat de vrijzinnigheid nu juist een logisch *product* is van de Joodse en christelijke traditie; ja, dat ook het atheïsme bijbelse wortels heeft.

Laat ik vooraf mijn eigen denken en mijn eigen kijk op ‘religie’ enigszins positioneren, zodat u begrijpt wie u toespreekt. Om te beginnen ben ik een anglicaan, net zoals mijn helden W.H. Auden en T.S. Eliot. Ik behoor tot die lichtjes verregende regionale variant van het christendom; ik heb, anders dan de meerderheid van mijn christelijk opgevoede generatiegenoten, nooit voldoende

redenen gevonden om mij te distantiëren van mijn kerk.

De joodse roots van het christendom

Als kenner van de Hebreeuwse taal en de antieke Hebreeuwse literatuur heeft mijn vader mij opgevoed met het besef dat het christendom in zijn kern een reusachtige sekte van het Jodendom is. Kort samengevat betekent dat het volgende. De oude Joden besloten dat je beter een bok met alle zonden kon beladen dan een mens. Het lam Gods nam de rol van die bok op zich (de beeldspraak is wat in de sfeer van de kinderboerderij) en liet daarmee het atheïsme in de godsdienst binnendringen. Een dode godheid! Dat is toch een paradox waarvan je hals in een kurkentrekker verandert? Maar in dat verband durf ik te stellen dat mijn diep atheïstische vrienden Wim van Rooy en Geert van Istendael hun kinderen weliswaar zonder godheid hebben opgevoed, maar niettemin in de beste christelijke trant.

De christelijke roots van humanisme en vrijzinnigheid

Als we onze cultuur niet willen uitleveren aan de islam, zullen we ten eerste moeten inzien dat Lucas Catherine een leugenaar is en ten tweede dat we tegenover onze Joods-christelijke erfenis een andere houding moeten aannemen dan nu het geval is. We zullen moeten erkennen dat onze humanistische en modernistische opvattingen, onze liberale democratische traditie en onze ideeën over mensenrechten niet alleen superieur zijn aan alle bestaande alternatieven, maar ook dat het producten van die erfenis zijn. Als je de christelijke beschaving wil afzweren op basis van haar onchristelijke daden in het verleden, kun je ook de sociaal-democratische partijen opheffen met als argument de praktijken van het stalinisme. Vele oudstrijders van 1968, gekweld door de herinneringen aan hardvochtige paters en nonnen, omhelzen een mij verbazende *pensée unique*, alsof ze op één centraal brein zijn aangesloten, dat onophoudelijk kwaadaardige pulsen uitzendt. Met God heb ik geen verstandhouding. Toch zijn mijn kinderen net als ik anglicaans gedoopt en staat ons huis in de grensstreek tussen Jodendom en christendom. Om te beginnen wil ik dat mijn kinderen zoveel mogelijk *kennis* op dat gebied verwerven, kruisjes leren lezen op de mentale kaart van Europa die in hun brein wordt geprent. Dat is weinig vanzelfsprekend. Het onderwijs is grotendeels een ramp. Vijf jaar geleden was op de multiculturele kleuterschool van mijn kinderen – dit was in Antwerpen – iedere verklaring van Kerstmis als het geboortefeest van Jezus verboden; wel werd het Suikerfeest gevierd, waarmee wij niets te maken hebben. Toen ik daartegen protesteerde werd ik door een als directrice aangestelde geestelijke leegte met de verkeerde partij geassocieerd. Weerklinkt daar het tromgeroffel van de te hulp gesnelde cavalerie? Dit lees ik in ‘La défaite de la pensée’ van Alain Finkielkraut: ‘Genoeg gespeeld: nu het denken, de kunst en het dagelijks leven zijn weggezonden in de losbandigheid, moeten we ze opnieuw de heilzame kwellingen van de religieuze onrust doen ondergaan; het hiernamaals moet opnieuw de voortdurende horizon en het uiteindelijke doel van alle menselijke bezigheden worden.’

Ritus en ethiek

Wat veel godloochenars niet begrijpen is dat religie geen stelsel van cognitieve waarheden is, maar om te beginnen een liturgische, *rituele*

praxis, die dient om niet gek te worden in dit heelal – een plek waar Pascal ook al zo zenuwachtig van werd. Ik geloof helemaal niet in het viriele geroep dat we blij moeten zijn met de zinloosheid van alles. Ik vind de dood een schandaal. Of anders uitgedrukt: niet de *evolutieleer* is ons probleem, de *evolutiepraktijk* is ons probleem. En ik vind dat er in het christendom tenminste een respectabele poging wordt gedaan om op die praktijk te reageren.

Maar er is meer dan de ritus, die overigens een heel rustgevende uitwerking heeft op het tot neurose geneigde zenuwstelsel. Er is ook de evangelische ethiek, die er kort gezegd op neerkomt dat ik evenveel van Herman de Ley moet houden als van mezelf. Iedereen zal begrijpen dat dit me niet licht valt.

In een ongehoord wreed maatschappelijk systeem – dat van het Romeinse imperium – predikte een klein, driftig mannetje een moeilijke, haast onmogelijke ethiek, waar ik persoonlijk een veel te vervelend karakter voor heb. Twee millennia later zijn we collectief ongevoelig geworden voor het radicale karakter van noties als vergeving en opofferingsgezindheid, juist omdat de christelijke leer ze ons nu al zo lang voorhoudt. We zijn als grote kinderen die zich ergeren aan het gezeur van hun ouders. Het is alsof we zeggen dat ze ons heel wat ouwe troep hebben nagelaten, waarvan we wel een paar schilderijen en grammofonplaten willen hebben, maar niet de rest van de boedel.

Scheiding kerk en staat in het christendom

De zondeval van het christendom is me bekend. Ik hoef het hier niet meer te hebben over het purper van de kardinaal, welke kleur met het door de Kerk vergoten bloed is vervaardigd. Maar dat het christendom zijn eigen ethische criteria bezoedeld en verloochend heeft, zegt niets ten nadele van die criteria. Bovendien reageert ons historisch bewustzijn op het christendom als op het nieuws: het is pas de moeite waard als het rampzalig is. De Engelse conservatieve filosoof Roger Scruton verdedigt de stelling dat *de scheiding van kerk en staat* van meet af aan was ingebouwd in het christendom. De apostel Paulus, die het Romeinse burgerschap aan juridische kennis paarde, beriep zich immers op het recht van de jonge kerk beschermd te worden door de seculiere macht in Rome – maar het kwam niet in hem op de wettelijke orde te willen vervangen. ‘Geef de Keizer wat des Keizers en Gode wat Gods is,’ zoals Jezus al over het betalen van belastingen zei. De mens is in de christelijke visie – nog steeds

volgens Scruton – zowel een dienaar van God als onderdaan van een seculiere orde. Dat deze orde na een lange periode van schittering en gruwel uiteindelijk *democratisch* is geworden, hebben we volgens hem aan de christelijke erfenis te danken. De Verlichting is het product van het evangelie; onze ideeën over mensenrechten zijn vertalingen van de Tien Geboden in het dialect van onze tijd. We moeten niet pogen het koninkrijk Gods op aarde te realiseren, maar trachten met behulp van redelijke en milde wetten samen te leven.

Primaat van de religie in de islam

Politieke ellende is meestal het gevolg van slechte bedoelingen of van goede bedoelingen. Zodra je het Koninkrijk Gods op aarde sticht, blij je de hel te hebben nagebootst. Realistische bedoelingen zijn realistischer. Volgens Scruton en ook volgens mij is de Joods-christelijke opvatting van de maatschappelijke ordening een *fundamenteel andere* dan de islamitische. De wettelijke orde dient in de islam – in alle dominante opvattingen van de islam – gegrondvest te zijn op het goddelijk gebod, en de enige logische islamitische

staatsvorm is dan ook de theocratie, met de sharia als wetboek. Mensenrechten? Gelijkwaardigheid van man en vrouw? Tolerantie van andere opvattingen? Van zwakheid getuigend westers bijgeloof! Onduldbare decadentie! Gelukkig maar dat de overgrote meerderheid van de moslims over voldoende gezond verstand beschikt om de theocratie en de sharia af te wijzen.

Epiloog (aan de christendomloochenaars)

Het verschil tussen God en Allah is dat God niet *hoeft* te bestaan. De dood van God is niet perse rampzalig voor de westerse beschaving; maar de ondergang van de religie is dat naar ik meen wel: met haar sterft een wereld van verhalen en gebruiken die ons met onze voorouders verbinden. Mijn ergernis over de godloochenaars is niet dat ze God loochenen, maar dat ze hun verlichte toestand als een *bevrijding* uit de Joods-christelijke geschiedenis beschouwen. Of anders gezegd: ik heb geen probleem met godloochenaars, ik heb een probleem met *christendomloochenaars*.

Reactie Benno Barnard op Belgisch links

Aan mijn linkse landgenoten

Jullie zijn het verkeerde varken aan het slachten. Laat ik mij allereerst haasten om te verklaren dat ik tegen het Vlaams Belang ben. Ik ben tegen het VB. Ik heb niets te maken met het volksnationalisme. Ik stel het individu boven de volksgemeenschap. Mijn angst is ook niet dat 'het vreemde' het volkslichaam zou binnendringen als een soort bacterie. Ik geloof wel in de betekenis van mijn eigen cultuur en bij uitbreiding van de Joods-christelijke die Lucas Catherine zo graag hoont. Ben ik daarom rechts? Ik ben eerder een soort fabeldier: een linkse, liberale conservatief... wat wel iets geheel anders is dan een Vlaams Belanger.

Nu ter zake. Twintig jaar geleden vonden Roald Dahl en John Le Carré dat Salman Rushdie had geprovoceerd en zijn fatwa dus verdiende. Deze loyale collega's stelden Rushdie verantwoordelijk voor het lot van de uitgevers en boekverkopers die

'door zijn toedoen' gevaar voor hun leven liepen: 'Keer op keer heeft hij de keuze gehad om het gezichtsverlies van zijn uitgevers te beperken en zijn boek op waardige wijze terug te trekken totdat de storm bedaard was. Het komt mij voor dat hij niets anders heeft te bewijzen dan zijn eigen ongevoeligheid.' Is iemand van jullie het daarmee eens? Ik ben natuurlijk geen Rushdie, maar het gaat om het mechanisme.

De hele affaire heeft namelijk een wonderbaarlijk mechanisme in de psyche van links Vlaanderen blootgelegd. Om te beginnen viel het mij op dat ik overal nadrukkelijk een Nederlandse auteur word genoemd. Weliswaar heb ik mijn hele oeuvre in Vlaanderen geschreven en handelt het over Europa vanuit Vlaams perspectief, maar nee, deze is niet van ons... Dat onbewuste racisme bereidde jullie geesten voor op de inwerkingtreding van alle katrollen in jullie geautomatiseerde denken.

In jullie psyche is de voorbije twintig jaar de gedachte gemonteerd dat het VB erg gevaarlijk is. Ik weet er alles van, ik heb zelf aan dat monteren meegedaan. Maar zoals de grote historicus J.J. Presser zei: ‘Als het fascisme in Europa ooit weer opduikt, zal het dat doen onder de naam antifascisme.’ Dat moment is aangebroken. Het antifascisme heeft zich verbonden met het fundamentalisme. Nu er een werkelijke bedreiging van de democratie is opgestaan, doen jullie des te enthousiaster alsof jullie echt bang zijn voor het VB. Dat is een vorm van verdringing. Want het is natuurlijk veel geruststellender bang te zijn voor een kracht – die van het extreme nationalisme – waar geen werkelijke dreiging van uitgaat. Het alternatief is bang zijn voor iets waarvoor je wel echt bang moet zijn: de invloed van de imams en de salafisten.

Maar ik heb toch gezegd dat Dewinter een profeet was?

Mijn telefonisch gedane uitspraak over de grote volkstriebun luidde wel enigszins anders dan wat De Standaard ervan maakte. Ik herinner me mijn exacte formulering niet meer, maar in de context van ‘de Profeet’ zei ik dat ik Dewinter dan ook een profeet vond, omdat hij twintig jaar geleden al waarschuwde voor de gevaren van de islam. Ik zal me vast wel onhandig hebben uitgedrukt, maar het was dan ook de 35ste telefoon die dag. Natuurlijk had ik de tekst voor publicatie moeten opvragen.

Profeet: dat heet een hyperbool.

Ik ben het op velerlei punten radicaal oneens met Dewinter, maar ik kan niet ontkennen dat hij inzake de gevaren van de politieke islam een vooruitziende blik had. Dewinters diepere beweegredenen zijn mij onbekend, maar als iemand kan bewijzen dat zijn analyse onwaar is, zou dat voor iedereen een grote opluchting zijn (ook voor hem waarschijnlijk). Inzake de islam kan ik alleen maar hopen dat wij – Flaubert, Schopenhauer, Churchill, Rushdie, Dewinter, Ian McEwan, tientallen anderen en ook ik – ons schromelijk vergissen.

En door die uitspraak zou ik opeens een soortement fascist zijn?

De blog van de onverdacht democratische essayist Frank Albers, toegankelijk via Knack, bevat een link naar de blog van Johan Sanctorum, VB’er en speebschrijver van Bruno Valkeniers. Dus Rik Van Cauwelaert en Frank Albers zijn fascist? Ik beoordeel mensen als individuen, niet als

volgelingen van een religieuze of politieke overtuiging. Ik heb niets tegen moslims, VB’ers of vegetariërs, zolang ze de democratie maar zijn toegedaan. Alleen volg ik de Profeet niet, sympathiseer ik niet met het VB en eet ik wel vlees.

Nog zoiets was dat lijfwachtenverhaal, waar jullie je op hebben gestort als hongerige gieren op een kadaver.

Dat zat zo. Ik ken welgeteld één VB’er, Tanguy Veys, een katholieke intellectueel. Als hij een neonazi is, ben ik een neomaoïst. Hij heeft een digitale knipseldienst, van wie ik net als vele anderen (onder wie linkse intellectuelen) regelmatig artikelen ontvangen – nogal wat artikelen tegen het VB trouwens. Toen de politie mij voor mijn lezing waarschuwde, vond mijn vrouw dat ik om bescherming moest vragen. De Universiteit Antwerpen weigerde zelf voor beveiliging te zorgen; de politie zou alleen in burger aanwezig zijn en pas optreden wanneer er klappen vielen. Toen dacht ik aan Veys. Een VB’er! Die had misschien ervaringen met bedreigingen... Ik vroeg hem per mail om zijn telefoonnummer en belde hem. Dat was exact de tweede keer in mijn leven dat ik hem sprak. Hij bood mij aan bescherming te regelen en dat heb ik aanvaard. In Antwerpen verschenen twee kleerkasten, die tot de entourage van Dewinter bleken te behoren. Een lichtjes surreële situatie, gezien de talloze keren dat ik tegen Dewinter heb gepolemiseerd, maar het was in de aanwezigheid van vijftig salafisten niet het geschikte moment om kieskeurig te doen over de politieke obediëntie van het meubilair.

Een en ander was misschien een stommitieit, maar een minder grote stommitieit dan me tot moes laten slaan. Ik zou me door Satan persoonlijk laten beschermen tegen extremisten (ja, misschien wel bij voorkeur door Satan). Jullie niet?

De salafisten vielen mij dus van voren aan; en vervolgens vielen jullie mij van achteren aan. Dat was werkelijk heel moedig en erg intelligent van jullie. Inmiddels ben ik het kotsbeu om beschuldigd te worden van provocatie (‘het meisje droeg een minirok’), geposeer en mediageilheid. Wat die provocatie betreft: Etienne Vermeersch schrijft al jaren om de haverklap ‘Weg met God!’, maar geen christen die hem ooit bedreigd heeft – De Morgen zou te klein zijn als dat gebeurde, en niet zou deze krant schrijven dat Vermeersch een poseur was die het zelf had uitgelokt, en evenmin dat het kwalijk was hoe men ‘de’ christenen vereenzelvigd met een handvol extremisten.

Wat mijn mediageilheid betreft: ik krijg bepaald een slappe van jullie. En los van jullie: ik heb in het voorbije jaar tot drie keer toe een uitnodiging van Phara afgeslagen. Ik hoef helemaal geen aandacht, en vooral niet van mensen die nooit een boek van mij hebben gelezen maar wel pretenderen precies te weten wat ik denk. Welk denken natuurlijk stukken gevaarlijker is voor de democratie dan het moslimextremisme. Hier voeg ik nog één ding aan toe: ik ontvang mails van moslims die zich verontschuldigen voor

wat er in naam van hun religie gebeurd is. Een van die mensen is Sama Zemni, een tegenstander in het islamdebat. Zemni blijkt heel wat meer zwier te hebben dan een beschimmelde maoïst en vijand van het katholicisme als Walter Pauli. Deze moslims hoeven zich helemaal niet te verontschuldigen, want ze hebben niets gedaan, maar hun menselijke allure verwarmt mijn door jullie verkilte hart. En overigens heb ik evenzeer de pest aan jullie als aan het VB.

Een tumultueuze Algemene Leden Vergadering

ENNO NUY, (1950, Aerdt) is ondernemer, hoofdredacteur De Vrijdenker en voorzitter van het bestuur van Stichting De Einder

Zaterdag 17 april vond de Algemene Leden Vergadering plaats in Utrecht en het werd een tumultueuze bijeenkomst. Enig vuurwerk werd natuurlijk wel verwacht gezien de aankondiging van een zestal mensen die nieuwe kandidaten voor een bestuursfunctie introduceerden. Reeds aan het begin van de vergadering werd door Victor Onrust, een van de zes ondertekenaars, een verklaring voorgelezen waarin twee namen van de lijst met ondertekenaars werden teruggenomen en waarin de heren Hagenaars en Neerhoff hun kandidatuur voor een bestuurszetel introkken. Een reden hiervoor werd niet opgegeven en Victor Onrust beëindigde zijn verklaring met de mededeling dat men niet de behoefte voelde hierover in discussie te gaan. Tegelijkertijd werden twee moties van treurnis rondgedeeld, een motie aan het adres van het bestuur en een aan het adres van de redactie. Beide moties waren voorzien van een toelichting, bevattende een opsomming van problemen die ondertekenaars ondervonden in relatie tot bestuur en redactie. Na een uitgebreide en vaak emotionele discussie besloten de indieners de motie aan het adres van het bestuur in te trekken. De motie van treurnis aan het adres van de redactie werd wel in stemming gebracht. Deze motie werd met 0 voorstemmen en een zestal onthoudingen verworpen. Aangezien de vergadering daarna niet kon instemmen met het benoemen van een bestuurslid onder pseudoniem, trok Victor Onrust zijn kandidatuur in.

Het lijkt ons correct om tenminste in te gaan op de aan de redactie gerichte verwijten.

Problemen met de redactie (algemeen)

De redactie vindt kwantiteit belangrijker dan kwaliteit. Wij begrijpen dat je hierover van mening kunt verschillen. Maar zoals er aan een tv een aan/uit-knop zit, zo kun je in een maandblad artikelen die je niet interesseren overslaan.

Onderwerpen die de redactie persoonlijk na aan het hart liggen krijgen teveel aandacht.

Dit verwijt wordt niet nader onderbouwd. In zijn algemeenheid schrijven schrijvers doorgaans over zaken die hen na aan het hart liggen. Wij proberen "herhaling van zetten" of mantra's te vermijden.

Er staan teveel stukken voor "de buitenwacht" in, die gericht zijn op het overtuigen van anderen dat vrijdenkerij of atheïsme een goede zaak is. Deze artikelen horen allereerst thuis in media die gelezen worden door mensen die daar nog niet zo van overtuigd zijn.

Hier zit zeker een kern van waarheid in en het is een nadrukkelijke wens van de redactie dat het maandblad een bredere verspreiding krijgt zodat het blad ook voor niet-leden verkrijgbaar is.

De redactie kijkt onvoldoende naar stijl en leesbaarheid.

Het redigeren van artikelen blijft in principe beperkt tot taal- en spelfouten. Als wij verder zouden gaan, zou dat tot eindeloze en vaak oeverloze correspondentie tussen redactie en auteurs leiden. Wij benadrukken nog maar eens dat het blad tot stand komt op basis van

vrijwilligerswerk. Wij vormen geen professionele redactie.

De redactie heeft onvoldoende zorg dat er een kwalitatief goede meningswisseling plaatsvindt doordat op artikelen niet in hetzelfde nummer gereageerd wordt (doordat de redactie in overleg met de auteur dat van te voren regelt) of dan tenminste in het volgende nummer.

Gezien de productiecyclus van een maandblad is het praktisch gezien onmogelijk om binnen één editie hoor en wederhoor op te nemen. Wie de edities van de laatste twee jaar raadpleegt, kan met eigen ogen vaststellen dat reacties steevast in het volgende nummer zijn opgenomen. Tenzij lezers pas veel later met een reactie komen uiteraard.

Aan reacties worden onvoldoende eisen gesteld inzake relevantie, kwaliteit en kwantiteit.

Ook hierover kan men van mening verschillen. Er bestaat natuurlijk geen lijst met harde criteria waaraan men de relevantie van artikelen kan toetsen. Sommige artikelen zijn te lang, soms is er meer betoog vereist om het beoogde punt te maken.

Problemen met de redactie (specifiek/incidenten)

Op het Vrijdenkersforum en later ook op de nieuwe website werd vrij willekeurig gecensureerd, vooral toen dit (tijdelijk) in handen was van de hoofdredacteur van DV. Herhaaldelijke en dringende navraag op het forum leidde niet tot een reactie. Een uitvoerige mail van Fred Neerhoff aan de voorzitter over dit onderwerp werd niet beantwoord.

Voor zover mij bekend is er op het Vrijdenkersforum nooit gecensureerd. Dat ik als hoofdredacteur tijdelijk de zorg voor de website en dus het forum op mij nam, heeft niets van doen met de redactie van DV. In die periode heb ik 1 bericht integraal verwijderd omdat daarin het privé adres van een van de deelnemers aan de discussie werd geopenbaard. Op verzoek van een andere deelnemer werden vervolgens nog een zestal berichten verwijderd waarin eveneens adresaanwijzingen waren opgenomen. Hierover is destijds in alle openbaarheid op het forum verantwoording afgelegd.

Een van de redacteuren heeft op dit forum zijn anti-Israël en pro-Palestijns standpunt op een manier uiteengezet waardoor over deze materie geen sprake meer kon zijn van een onafhankelijk redactioneel standpunt. Een dergelijke discussie past ook niet in de Vrijdenker als er niet een zeer specifiek vrijdenkersgezichtspunt wordt onderbouwd. Daarbij vond het nodige wangedrag plaats, in ieder geval jegens Lex Hagenaars. Dit gebeurde ook op andere sites. De voorzitter is op de hoogte gesteld van dit wangedrag maar heeft daarop geen of onvoldoende actie genomen. De uitlatingen van een individu op enig forum hebben niets van doen met de redactie van DV. Wij voelen ons

dan ook in geen enkel opzicht verantwoordelijk voor wangedrag dat aldaar plaatsgevonden zou hebben.

De belediging op het forum van Hans Jansen (arabist) na afloop van zijn voordracht voor DVG.

Van een belediging van Hans Jansen is de redactie niets bekend. Dit kennelijke voorval heeft zich in 2006 (!) voorgedaan tijdens het voorzitterschap van Lex Hagenaars. Destijds heeft hieromtrent geen enkele communicatie plaatsgevonden tussen voorzitter en redactie. Waarom dit punt dan nu met terugwerkende kracht alsnog als een probleem wordt opgevoerd, is raadselachtig.

De redactie en met name de hoofdredacteur heeft geweigerd op een neutrale manier een bijdrage over een andere visie op euthanasie van Victor Onrust te plaatsen. Het kon alleen geplaatst worden voorzien van een hoofdredactioneel commentaar waarin de redactie zich nadrukkelijk distantieert en een in hoofdzaak gevoelsmatige reactie werd gegeven, waarbij uit zijn verband gerukt uit het artikel werd geciteerd. Culminerend in een suggestie dat dit leek op praktijken door het Hitler-regime met de daarop volgende conclusie dat VO een dictator is. Aanpassing en verduidelijking door VO of het voeren van een echte discussie hierover in de redactie werden van de hand gewezen. Ondanks dat Victor Onrust zelf hier geen consequenties aan verbond en zijn artikel terugtrok was hij niet meer welkom als nieuw lid van de redactie. VO heeft over dit punt en het vorige een gesprek met de voorzitter gehad waarin deze te kennen gaf hier geen probleem in te zien.

Het gewraakte artikel heeft inderdaad tot felle discussies binnen de redactie en met Victor Onrust geleid. De hoofdredacteur was bereid tot plaatsing mits de redactie zich daar in een redactioneel commentaar van kon distantiëren maar de meerderheid van de redactie voelde niets voor plaatsing. Op grond van die discussies heeft VO zijn artikel inderdaad gewijzigd maar de aanpassingen waren dermate marginaal dat de redactie het nog steeds niet wilde plaatsen. Onder meer op basis van deze ervaringen was het algemene gevoelen binnen de redactie dat uitbreiding daarvan met VO niet wenselijk was. Het artikel van Victor Onrust is overigens te lezen op de volgende link: <http://www.vkblog.nl/bericht/267819/Doodsnood>

De redactie, met name de hoofdredacteur, is op een onfatsoenlijke wijze met het Erasmus artikel van Fred Neerhoff omgesprongen. Ook door het plaatsen van de persoonlijke aanval van Hans van Lent als "reactie" daarop. Daarbij wordt de omgang met dit artikel, die bewijsbaar heeft plaatsgevonden, door de hoofdredacteur glashard ontkend. De voorzitter is hiervan op de hoogte gebracht maar zag geen aanleiding voor actie.

Dit punt zal niet voor iedereen even duidelijk zijn. Dhr. Neerhoff is van mening dat de hoofdredacteur persoonlijk dhr. Van Lent heeft gevraagd een negatieve

reactie op Neerhoff's artikel over het vermeende antisemitisme van Erasmus te schrijven. Dhr. Neerhoff heeft moeite om de ontkenning door de hoofdredacteur te accepteren en maakt hem sindsdien voor leugenaar uit.

In de discussie, volgend op de bijdrage "Waarom Wilders een serieus gevaar is" zoals die door de hoofdredacteur op Freethinker Forum geplaatst is, kan goed worden waargenomen op welke wijze er door de

hoofdredacteur verdraaid en selectief geciteerd wordt, zodat ieder serieus debat onmogelijk wordt. Deze discussie ging over de vraag of een hoofddoekje als een symbool moet worden opgevat.

Dit punt heeft niets met de redactie van DV van doen. Wie zich ervan wil vergewissen of de criticasters gelijk hebben, bezoeken het Freethinker forum. Dit verwijt is kennelijk alleen maar bedoeld om de bewering dat de hoofdredacteur niet deugt, te onderbouwen.

Lezers reageren

Paul Mercken over de Noodkreet van een socialist

Met genoegen heb ik in De Vrijdenker 41 (april 2010) het eerste deel van het leidartikel "Noodkreet van een socialistische atheïst" van Sjaak van der Velden gelezen. Ik wil daar niets aan afdoen, want in wat hij daarin zegt heeft hij volkomen gelijk, maar er een paar kleine voetnoten aan toevoegen, waaruit o.m. mag blijken dat ook de katholieke kerk niet altijd uit één mond spreekt. De kern van het artikel handelt trouwens "over de opstelling van links tegenover de heropleving van godsdienst en vooral van de politieke islam," hetgeen pas in het volgende nummer zal verschijnen (deze mei editie – red.).

Onfeilbaarheid van de paus

Inderdaad is de paus voor de rooms-katholieken sinds 1870 onfeilbaar in zijn uitspraken, zoals Sjaak stelt, maar wel zijn daar strenge voorwaarden aan verbonden. Dit geldt immers slechts volgens de uitspraak van het eerste Vaticaanse concilie als hij ex cathedra spreekt, dat wil zeggen wanneer hij "vanuit zijn (Romeinse bisschoppelijke) zetel" spreekt. Dit werd bevestigd in het tweede Vaticaanse concilie: "Deze onfeilbaarheid bezit de paus, het hoofd van het college van bisschoppen, krachtens zijn ambt, wanneer hij als opperste herder en leraar van alle gelovigen, die zijn broeders versterkt in het geloof een leer omtrent geloof of zeden door een definitieve akt proclameert" (Tweede Vaticaanse Concilie, Hoofdstuk 3, Artikel 8). De Paus bezit deze onfeilbaarheid als "Opvolger van Petrus" wanneer hij "ex cathedra" spreekt, wat Latijn is voor "vanuit de stoel", wat inhoudt dat hij in zijn officiële functie spreekt. Sedert 1870 heeft slechts eenmaal een paus ex cathedra gesproken, namelijk Paus Pius XII, die in 1950 het dogma van de tenhemelopneming van Maria afkondigde. Geen der pauselijke encyclieken vallen daaronder, al mag hun invloed bij de rooms-katholieken niet worden onderschat. Op onfeilbaarheid kunnen ze echter kerkrechtelijk niet bogen.

Privaateigendom natuurrecht?

Ironisch genoeg heeft Leo XIII twee jaar voor Rerum novarum een andere encycliek geschreven, Aeterni Patris, waarin hij de hele kerk aanraadt de filosofie van Thomas van Aquino als vertrekpunt te nemen voor de wijsgerige onderbouw van de katholieke leer. Hij wist de latere kardinaal en prelaat van België Mercier ertoe te bewegen in 1889 aan de katholieke universiteit te Leuven een School van sint Thomas op te richten, die voor de buitenwereld de naam droeg van Hoger Instituut van Wijsbegeerte, waar ik in 1959 promoveerde. Leo XIII bevestigde de stichting ervan met zijn pauselijke breve van 8 november 1889. Weinig kon hij vermoeden dat die "gouden wijsheid van St. Thomas", de leer van dit volgens hem toonbeeld van katholieke wijsbegeerte, inzake eigendomsrecht zijn eigen standpunt in Rerum novarum onderuit haalde.

Dit blijkt duidelijk uit het rechtshistorisch proefschrift van Jan Hallebeek aan de universiteit te Utrecht van 1986: *Quia natura nichil privatum. Aspecten van de eigendomsvraag in het werk van Thomas Aquino (1225-1274)*. Daarin toont de auteur zonneklaar aan dat Thomas van mening was dat de aarde van nature aan iedereen gezamenlijk toebehoorde, maar dat het eigendomsrecht zijn ontstaan vond in een overeenkomst tussen mensen, een conventie met als doel te voorkomen dat zij elkaar voortdurend het hoofd zouden inslaan om dingen in bezit te nemen. Ikzelf heb hier nog een notitie over geschreven in het Jaarboek 1988 van het Thomas Instituut van de Katholieke Universiteit te Utrecht, waar ik verbeteringen voorstelde van een aantal Nederlandse vertalingen uit het Latijn van Thomas, maar die niets afdeden aan de strekking en de conclusies van de auteur.

Tamar Disselkoen-van Raalte over Israël, antisemitisme en reli-geratel

In de Vrijdenker van februari is een bijdrage van onze hoofdredacteur, Enno Nuy, opgenomen waarin hij heftig fulmineert tegen de zijns inziens ondemocratische ontwikkelingen in Israël. Tja, en ik heb het me al eens eerder afgevraagd; wat is toch de reden dat onze hoofdredacteur zich als vrijdenker zo bij uitstek met Israël bezighoudt? Als de rest van de wereld nou een walhalla van Vrijdenkerij zou zijn en Israël de enige uitzondering vormt waardoor “het niet goed gaat”, is er reden voor een waarschuwing. Dat is echter bij lange na niet het geval. Is er dan met name dáár sprake van een regelrechte flagrante aantijging van ons gedachtegoed? Onzin natuurlijk.

Vanwaar dan toch die drang van Nuy om ons bij herhaling op de hoogte te stellen van de ontwikkelingen in Israël? Het kan toch niet zo zijn dat hij denkt dat we zelf de kranten niet lezen en ons geen gedachte of mening kunnen vormen. En - voor het geval hij aandrang voelt - ook zijn eventueel stemadvies voor de komende verkiezingen stel ik niet op prijs. Het lijkt me allemaal niet goed voor onze Vrije Gedachte.

Met toenemende verbazing heb ik me vervolgens door de artikelen geworsteld van de Vrijdenker van maart. Ik ben lid van de Vrije Gedachte omdat ik vrij denk en niet omdat ik geloof in wat dan ook.

Voor het vrijdenken op zich hoeven wij ons overigens natuurlijk niet te verenigen. Het verenigen moet dus een toegevoegde waarde hebben. Het blad biedt hiervoor een prima forum. Wat staat er echter in de Vrijdenker van maart j.l.? Deze is allereerst overwegend gevuld met artikelen die voornamelijk handelen over de worsteling van gelovigen met het leven. Dat interesseert ons, ik zou haast zeggen, “per definitie” toch werkelijk helemaal geen biet.

Voorts waren er nogal wat artikelen gerelateerd aan antisemitisme. Antisemitisme door de eeuwen heen is natuurlijk een zwaar onderwerp, maar mijns inziens nou juist bij uitstek niet een onderwerp voor ons. Het vloeit voort uit of een botsing tussen gelovigen of het is psychisch sociaal geïndiceerd. Ik zou “bij god” niet weten wat dit ons biedt.

Ik vind dat we deze “relie” tendens in ons clubblad een halt toe moeten roepen; geloven is niet ons gedachte-

goed. Voor ons is een opleving van het Protestantisme, Katholicisme, Jodendom, Sven Kramer manie, Mohammedanisme of wat dies meer zij, om het even. Van belang is dat vrijdenken gegarandeerd is en niet wordt vertrapt door een meerderheid van gelovigen van welke signatuur dan ook.

Een “gedegen onderbouwing” of motivering voor het antisemitisme in zijn algemeenheid of het antisemitisme in het bijzonder, gerelateerd aan Luther of Erasmus, lijkt me al helemaal niet ons ding.

We moeten geen begrip voor antisemitisme opbrengen en we kunnen het als vrijdenkersvereniging verder ook niet met terugwerkende bestrijden. Er ruimschoots over schrijven zoals in de vrijdenker van maart j.l. vind ik eigenlijk veeleer vergiftigend dan verhelderend werken. Immers na “wie schrijft die blijft” volgt al snel “waar rook is, is vuur”. En tenslotte; “wat geschreven staat, staat wel zwart op wit”.

Waarover zou ik dan wel ontzettend graag meer lezen in de Vrijdenker? Wat belangwekkend is om te lezen zijn ideeën en discussies op welke wijze het vrijdenken een bijdrage zou kunnen leveren in het maatschappelijk krachtenveld van de politiek. Denk aan bijvoorbeeld de modernisering van onze parlementaire democratie. Professor P.H.A. Frissen schreef over dit onderwerp bijvoorbeeld belangwekkende – helaas wel wat weerbarstige – boeken. Zijn “*Gevaar verplicht, over de noodzaak van aristocratische politiek*” als opvolger van “*De Staat van Verschil*” bieden zeker aanknopingspunten met de Vrijdenkers. Een visie - en geen geloof! - die het bespreken waard is. Misschien kunnen we er ook wat mee. Hoe zou je het “moreel Esperanto” van Paul Cliteur kunnen invoeren als basis van de maatschappij? Welke ideeën hebben we met elkaar om een seculiere maatschappij met een strikte scheiding van staat en kerk werkelijk vorm te geven?

Naschrift van de redactie: Mw. Disselkoen heeft ons verboden een naschrift op te nemen maar we kunnen het niet laten: wij hopen spoedig bijdragen van haar hand in De Vrijdenker te kunnen plaatsen.

Voordenken is te vroeg - nadenken te laat - denken te moeilijk.

Sander Brouwer (anderS B..rouwer) s.brouwer904@chello.nl

Boekenlijst De Vrije Gedachte

De Egoïst Max Stirner, 114 pag., Biografie, Hans Jansen	€ 17,00
Geleefde brieven, Deel I Prometheus (roman), 237 pag., Floris van den Berg , met een nawoord van Frans Bijlsma	€ 25,00
Sprokkelhout, Een polemisch-filosofische ideeën bundel, 99 pag., Gerhard Elferink	€ 15,00
Denkers zonder dogma's, 198 pag., Bert Gasenbeek (redactie)	€ 10,00
Uit Vrije Dwang – gedichten, 150 pag., Aboe L-Alaa al-Ma'arri	€ 21,50
God noch autoriteit, Geschiedenis van de Vrijdenkersbeweging in Nederland, 366 pag., Red. B. Gasenbeek, J.C.H. Blom en J.W.M. Nabuurs	€ 24,50
De dageraad van het positief atheïsme, 175 pag., Jan Hoving over godsdienst en seksualiteit in het interbellum, Vincent Stolk	€ 12,50
In niets neutraal, Een keuze uit vijftien jaargangen van het maandblad De Vrije Gedachte, 319 pag.	€ 7,00
Schendingen van de scheiding tussen Kerk en Staat, 176 pag., Werkgroep Kerk en Staat	€ 5,00
Tekst en uitleg, 140 pag., Jan Vis , televisie teksten	€ 4,00
Ik ben een werktuig van niets en niemand, 48 pag., Pszisko Jacobs	€ 3,00
De levenskijk van een vrijdenker, 75 pag., Martin Paulissen	€ 3,00
Francisco Ferrer, 12 pag., Simon Radius	€ 2,50

Na ontvangst van het verschuldigde bedrag wordt uw bestelling u zo snel mogelijk toegezonden.

Vermeld ook het (de) gewenste nummer(s) en uw adres!

Girorekening 274551 ten name van De Vrije Gedachte Rotterdam